

Tartu Riiklik ülikool
eeldise afaloo kateeder

Thomas Paine'i ühiskondlik-
poliitilised vaated
Diplomitöö

Maia Ortem

afaloo osakonna
kursuse üliõpilane

Juhendaja
doks. H. Püriimäe

Tartu 1970

Sissejuhatus

Ameerika rahva Lõheisvõitluses, mis kujunes ühtlasi ka kodanikuus revolutsiooniks, tõstis 18. sajandi lõpul esile terve rea ühiskonnategelasi, kellede nimed on saanud muuhulgas mitte ainult nende kodumaa, vaid ka teistes maades. Neude hulka kuulub ka näisolevas diplomatoos käsitletav oma ajastu suur mõtleja B. Franklini võitluskaaslane Thomas Paine, ka tööde autor, mis kritiseerivad feodaalset maailmasüsteemi. Ta on tuntud kui inglise-ameerika revolutsionäär, demokraat, Prantsuse kodanikuus revolutsioonist aktiivne osavõtja, kihikangeline võitleja Põhja-Ameerika sõltumatuse eest Suurbritannia vastu. Paine on Ameerika kodanikuus filosoofias radikaalse tüüpa ja anti-reli-

giossete vaadete esindaja. Alles huvita-
tud vabaduslõimumist teinides maades,
en ta sidunud oma tegevuse kolme
maa - Inglismaa, Prantsusmaa ja Ameer-
rika ajaleppa.

Thomas Paine'i maailmavaa-
de kujunes väga 18. sajandi II poole for-
malistel aegadel, mil valmis püüas juba
sajandi lõpus saakuvatele kodanlikele re-
volutsioonidele. Just sel perioodil astus eri-
ti terava kriitika väga valitseva ideo-
loogia ja fedaalse korra vastse kujunen-
noor kodanlus. Nad, Engelsi sõnade jär-
gi " valgustasid päid revolutsiooni lähem-
dumises " ¹ Kriitiserides fedaalse ühiskon-
na mitmeid külpi, tehti seda väga erine-
val viisil, esines mitmeid voolusid ja suun-
di. Th. Paine oli selle aja kohta progress-
sivse kodanluse vasempoolse tiiva üks esin-
daja.

---

¹ Ф. Эрнсте, Рыбинские союзы сина умонии
и наике, Н. Маре и Ф. Эрнсте,
Современие т. 19, лх. 189
Москва, 1961

Kärsolera diplomaatio ülesandeks on
valgustada selli suure mõtleja elu, tege-
vust ja maailmavaadet, tehes seda 18.
sajandi pöördeliste sündmuste taustal.
On püütud näidata nende sündmuste
mõju Taine'i maailmavaate kujunemise-
le ja tema seisukohtade formeerumisele.
ning näidata tema eripära kiste tuntud
ühiskonnategelaste kõrval, seda eritaval
arvud ajaste probleemid. Töö autor on
seadnud ka oma eesmärgiks läheneda
Taine'i hindamisel talle mitte kui ainult
kõrvalisele filosoofile, vaid püüda näida-
ta tema osa ka praktilises tegevuses võit-
luses inimkonna vabastamiseks ja heaolu-
est.

Põhiallas kärsolera diplomaatio kirj-
jutamisel on olnud Thomas Taine'i ees-
kõrval, mida on kasutatud venekeelse väl-
jaande järgi.² See väljaanne sisaldab te-

---

² Томас Тейн, Историческое изображение Томаса
1959 (= Томас Тейн, Историческое
изображение)

ma tuntumaid pamflette, nendes leiduvad
näitlemist 18. sajandi tähtsamad problee-
mid, mis sundisid Paine'i sulge haarama.
Tema peamised tööd on "Terve mõistus"
("Common sense" - 1796), "Inimõigused" ("Rights
of Man" - 1792) ja "Mõistuse ajastu" ("Age
of reason" - 1796). Nende raamatute ilmumise
autori suhtumise antud ajastu tähtsusa-
kse sündmusesse, ilmub tema seis-
uslik võitlus vabariigi eest, monarkhia konf-
rmissite vastasena, rassilise ja rahvusliku
rõhuvise kriitiseerjana. Töodes leiduvate
teemade laiahaardelisus selgub just neu-
de autori suhtumisega oma ajastu kõige
teravamate probleemidesse, mis puudu-
tasid väga mitmeid elualasid. alates
joodaalse korra põhede kriitikast üldse ja
lõpetades valitseva kiriku ja religiooni
kriitikaga. Paine täheb neis töodes esile
kui oma ajastu suur poliitika ja filosoof
ja keda saab rõvetada ühiskondlike mõt-

ajatepa nagu Rousseau, Voltaire, Holbach, Franklin jt. Samal ajal väärilb Taine aga tähelepanu ainult teemale omase nõrkuema-ku eripära ja temperamendiga, siira kind-loomusega võitluse inimkonna parema tuleviku eest. Siinjuures aga kannatavad teinapi vaated teatud piiratusel all, millesse surus teda 18. sajand.

Antud diplomaatias I peatükis valpustab sündumisi, mis aitavad kaasa Taine'i edaspidisele elu kujunemisele ja tema vaade-loomumisele. Seda on püüdnud näida-lda 18. sajandi pöördeliste sündumuste taues- tal, millel oli kindlasti oma osa Taine'i maailmavaate kujunemisel.

II peatükis leivad käsitlemist Tai- ne'i seisukohtad Lõulise Tõhja-Ameerika kolooniate Leseisvustõja kohta. Nõuelt selles osas tõuub ta esile kui tulihingeline rahva- huude kaitsja, astuine Tõhja-Ameerika sõl- kumatusel eest võitleja ja humanist.

Oma humanistlikke väärtused arendab
Taine edasi eriti inimõiguste, rüüpi ja ühis-
konna probleemide käsitlemisel, mille alusel
on koostatud ka antud diplomitöö III - s,
keegi mahukam protsess. Nendele küsimus-
tele on autor eriliselt tähelepanu pööranud,
pidades need olulisteks, rüüpi mitte mää-
rivateks teiste probleemide lahendamisel.
Seetõttu leidis ka antud töö autor vaja-
likku olevat põhjalikumalt puudutada
üldalusematatud probleeme.

Taine'i valitud teosed käsitlevad
peale nimetatud probleemide ka religiooni
küsimusi. Teemalt teema "Inimkuse ajastu"
analüüsile ongi pühendatud IV peatükk,
mille raamdi nähtub Taine'i ettevaatlik
suhtumine valitsevasse religiooni, inimkuse ja
religioossetesse tõekspidamistesse.

Antud töö autor on püüdnud leida
ka oma seisukohta neis küsimustes, mis
eritaval 18. sajandi mõtlejaid, eelkõige mei-

degi on silmas peetud Thomas Jarne'i
suhetest esilekutsitud probleemidesse.
Munangu andmine temale on raskesti-
tud aga sedavõrd, et seni pole Jarne'i
kohta ilmunud praktilist ühtegi tea-
duslikku marxistlikku käsitlest. Tema
vaadetest on seni ilmunud küll tühiüle-
vaateid mõningates üldkäsitlustes. Neu-
dest autoritest võiks esile tõsta näiteks
H. M. Goldbergit.³ Tema käsitlet jäab aga
lüh napiks ja pealiskaudselt. Peale
selle on H. M. Goldbergilt ilmunud veel po-
pulaarteaduslik tühiülevaade⁴, mis ei
pretendeeri põhjalikumale analüüsile.
Ameerika autorite üldkäsitlustest on vee-
rele tõlke naudu saanud näiteks
töö "Ameerika mõtte põhivoolud"⁵, mille au-
toriks on V. D. Farrington.

On ilmunud ka artikleid, mis puu-

---

³ H. M. Goldberg, Свободомыслие и американизм в СССР
(XVIII - XIX вв.), М. - Лен. 1965
(= H. M. Goldberg, Свободомыслие...)

⁴ H. M. Goldberg, Томас Пейн, Москва 1969
(= H. M. Goldberg, Томас Пейн)

⁵ В. Д. Фаррингтон, Основные течения американской
мысли, Москва 1962
(= В. Д. Фаррингтон, Основные течения...)

deklaratsioonide ja maailmavaadete kas ainult osaliselt või vaid teatud määral. Nii on näiteks V. V. Voronov ühes oma artiklis näidanud Taine'i vaadete sotsioloogilist külge.⁶ Sama autor tuleb oma autoriteetse järeltulijale, et Taine on järgimisel vähenõudlikse demokraat.⁷ See seisukoht on üldiselt õige, kuid siiski tuleks rõhutada ka seda, et Taine'i teosed olid suunatud just laialde rahvahuljade huvi korraldamiseks. Seetõttu pole õige näiteks B. S. Gromanovi⁸ seisukoht, kes peab Taine'i suurnõudlikke huvi väljendajaks.

Rida lõid on avaldatud inglise keeles.

Antud diplomitöö kirjeldamisel on kasutatud

-
- ⁶ В. В. Воронов, Прогрессивные тенденции социологических воззрений Томаса Пейна, Философские науки, № 3 1959, (= В. В. Воронов, Прогрессивные...)
- ⁷ В. В. Воронов, Мировоззрение Томаса Пейна (социологические, социально-политические и философские взгляды) Автореферат, Ленинград 1961 (= В. В. Воронов, Мировоззрение...)
- ⁸ Б. С. Громанов, Политические и правовые взгляды Пейна, Москва 1966 (= Б. С. Громанов, Политические...)

itud Ameerika ajaloos A. O. Aldridge'i
uurimust.⁹ See on ssult Paine'i elulugu,
milles tuuakse tema teoste referiinguga
soses esile ka tema vaated. Tööst iluueb
aga autori vaadete mõningane kodumline
pinnatus. Nii tuleb Aldridge näitaks eba-
õigele seisukohale, rõhutades eriti seda, et
Paine'i vastased olid äärmiselt peamiselt
tema poliitilistest tõespõhjustest. Paine'i
peamine kriitika oli tõesti suunatud po-
liitiliste institutsioonide mündumisele, mis
eriti iluueb tema "Terres mõistuses" ja "Ameeri-
ka kriitikas", kuid see ei tähenda, et võiks
alahuuata tema "Mõistuse ajastu" mõju ja
osatahtsust ning Paine'i vaadete teravust
publii tõdede ja religiooni kriitikas, mis
tõi talle palju vihavaenlasi ja põhjustas ta-
gasivõimist valitsevate ringkondade poolt.

Illes tapamised ja õnnele ilu-

---

⁹ A. O. Aldridge, *Man of reason. The life of Thomas Paine*, Philadelphia and New York, 1959
(= A. O. Aldridge, *Man of reason*)

mine oma ajastul, mil teda ei suudetud
ega tahetud mõista, väärilis Patne nõrgile
oma eksimustele vaostamata seda suure-
mat tähelepanu kaasajal.

I. Elulugu

Thomas Jaine sündis 29. jaanuaril 1737. aastal väikeses Inglise linnakeses Tetfordis väese näriteöliste perekonnas. Teda võeti lapseda perekonnas asuvas lapses, sest tõdesuri juha varases lapsepõlves. Oma isast räägib Jaine huumorusega, ema ema, kes oli mõned aastad abinõuast varem ja kes kannatas kergesti ärritava iseloomu pärast, meenutab ta vähe. Jaine'is isa oli elukutselt korsetitegija. Tähtsam on aga siinjuures see, et ta meenus kreenrite väikesesse sektsi, mis oli tänuks palju naupemale William Tenni ortodoksset liikumist. Ta võis kreenrite juurest erandada oma nonkonformismi. Sellest ningil juhul aga tige, et 18. sajandi kreenid olid veel täielikult heas niitunud kreenrite mõttega. ¹ Jaine ise kirjutas selle kohta, et tema isa oli kreeniline

---

¹ A. O. Aldridge, Man of reason, lk. 13

koostupidamisega ja oma tunnet- ja emandus-õist-
lemisi hea nõlbeline kasvatus ja talutava häda-
vajaline teaduste tapavara.²

Tasne respektiivis nooremad nende hu-
manismi poolt, kuid lastis neid esteetilis-
tehnika funktsiooni pärast. Nooremate õpetuse-
ga tutvumise mõjutab ka tema koditarkuse
emandaust. Ta ei õppinud ära ladina keelt,
mitte ainult selle pärast, et tal polnud val-
dust keele õppimises, vaid ka selle pärast,
et nooremad olid raamatute vastu, milles
õpetati keeli. See ei taastanud aga seda eman-
dada keele õpetatavaid ladina keele algeid.³
Ta ise kirjutas selle kohta: „Kui ma rai-
sin gümnaasiumis⁴, ei õppinud ma ära la-
dina keelt ja seda mitte sellepärast, et noe-
remad olid raamatute vastu, milles õpetata-
se seda keelt. See aga ei sepa mind mind tut-
vuda asjadega, mida õpetati keele ladina-
keelsetes raamatutes.“⁵

---

² Thomas Teun, *Ugprantive eomnemid*, la. 277

³ A. O. Aldridge, *Man of reason*, la. 14

⁴ Mõeldud keeli Tetfordis, mille Tasne lõpetas

⁵ Thomas Teun, *Ugprantive eomnemid*, la. 277

Taine'i loomulikus valdumises oli aga teadus, nagu ta na ise mõniste.⁶

Tege oma elu jaoks kirjutas ta värsse. Ta ise kirjutas, et oma mõnisteid nõudumisi peestas, seegi poeetilis talenti. Samas ta aga märkis, et te surus peagi selle oma valdumise maha, kuna see viis teda liiga naugeli fantaasia valda.⁷

14-aastasena lõpetas Taine kooli ja oli sejärel 3 aastat tegevuses oma isa pois. Nagu enamikel noormestel, nii ka Tainel täiskasvanulust. Koolis käies oli ta teadnud elavat huvi eriti Virginia looduse ja ajaloo vastu, mis viis ta seda mõttele külastada Atlandi läänepoolseid. Üks Taine'i õpetajaid William Knowles oli elanud tegevuses ja mõjutas ka Taine'i seiklusrikkas elus merel. Isa vastuseisul tõttu jäi see soov aga tähtsamatata.⁸

On teada, et üks armuline Taine'i proua-

---

⁶ Thomas Fess, lyõpantse esimese, lk. 277

⁷ Tainas

⁸ A. O. Aldridge, has of aasa, lk. 15

linast naubanduse alal Inglise pois Londonis,
millest iluueb, et sel ajal (Paine oli siis 20 aast-
lane), hakkas ta tõsiselt õppima, luges eri-
lest hevi Newtoni kosmouma vaska. Tema na-
tuefilosoofiline vaade ja hevi täna misie
Newtoni kosmouma vaska on ehk mõneti sele-
tatan na Newtoni peatose "Natuurfilosoofia
matemaatilised printsiibid" suure populaarse-
saga eriti 18. sajandil. Paine ütleb see na-
tuefilosoofia kohta, et see hõlmab kopee sea-
duse riigi, kus juhtiv koht on astronoomia.
Samal ajal ta aga märgib, et see, misda na-
reu usmetati naturfilosoofias, on sepeli-
melt õpetus jumala loovusest, jumalate jõust
ja vapusest nende loomisel ning esitub leo-
loogia saladuses.⁹ Sellise järelduseni jõudis
süü Paine naturfilosoofiat uurides.

Aprillis 1759. a. sai ta juuba see korse-
hõpizans Sandwiche'i linna Kenti maakonna-
na.¹⁰ Niipea kui ta oli oma äri misse sead-
nud, abiellus ta oruu Mary Lambert'iga.

⁹ Thomas Paine, *Hydrostatice commentum*, lk. 268

¹⁰ A. O. Aldridge, *Man of reason*, lk. 15

Siisne kui pärast aga Paine'i abikaasa suri
ja kuna Mary isa oli elanud tolliauetuses,
püüdis ka Paine abikaasa isa nõudu saa-
da kohta tolliauetusse, keegi töö pidanud seal
tasuv ja rahvas leudis selle ameti vastu pi-
gem antipaatiat kui respekti. Enalgu võeti ta
teenistusse mittekoostelise ametinuna. Tsh-
livalitsuse raamatukogu andmetel oli ta
1. detsembril 1762. a. seal igatahes ametis.

Paine jäi otsema vakanntet kohta, mis vaba-
nes ametilt sel juhul, kui üks ametinest suri.
8. augustil 1764. a. määratigi ta ametisse Al-
ford Deer-Ride'i, see on ühte maatollipunkti.
See amet nõudis aga hobust, sest ametin pidi
lõikuma maatollipunkti ja linna asuwa di-
striktsioonina vahel. Kuna palu oli väike,
lahkus Paine 29. augustil 1765. a. sellelt töö-
kohalt pärast 2,5-aastast teenistust ja ühe
aastast maatollipunkti viibimist."

Nüüd oli Paine sunnitud tagasi pöö-
duma oma endise ameti juurde ja tema eda-

"A. O. Aldridge, How of mass, ex. 16

siis see viis lüüa Lincolnshire'i maakonnas.
Seurema osa 1766. a. veetis ta Londonis,
õpetades ühes erakoolis inglise keelt.¹² Seejä-
rel jätkusid nõuotsingud kuni lõpuks au-
gusti 1766. a. avanes vabaltue noht artisti-
teaduses. Paine võttis korteri Subarankaup-
mehe Samuel Oliver'i juures. 1769. a. juulis
aga kaupmees suri, Paine ühendas leega et-
tevõtteid ning abiellus 1771. a. 26. märtil
Oliver'i tütre Elizabeth'iga. Vaatamata
sellele, oli Paine siiski ettevõttes kuni üür-
lase.¹³

Selles ajas oli Paine 34 aastat vana,
pikk ja sale ning meeldiva välimusega. Ta
olevat elanud umbes 5 jalga 8 tolli pikk, armas-
taand sporti, kirjandust, austreid ja veini
ning elanud mõnes seltskonnakaaslas.¹⁴ Ta
en elanud mitas heade sõprade ringis.

Poliitilisel alal pariti silma Paine'i
arvamusel seisures, elegants, selge loogika.
Qua arvamus avaldas ta tavaliselt rahali-

---

¹² A. O. Aldridge, *How of reason*, lk. 17

¹³ James, lk. 18

¹⁴ James, lk. 19

uus mõtteis, mis oli ka sotsiaalringkondade
klubi kogunenudkohas. Taine oli selle klubi
edulises juhiss.¹⁵ Tehtina kohta ütles ta
ise, et ei omandud sel alal mingesid kal-
dusi. Ta osales minu mõistusele mitte
rohkest võraks, mis talle meele meeldis.¹⁶

Arstiinspitsina reisit Taine palju ma-
gi. Ta sai aastas 50 naela, kuid seda oli
süüsi vähe, sest juba hobuse ülalpidamine ja
kõned kulud võtsid umbes 32 naela. Tähest
4 aastast teinistest oli ta saanud müü-
ma üi oma isikliku mis ka pikenoma
omandi. 14. aprillil 1772. a. teinest osjau.
Taine oli laostunud. Selle eest oli ta aga no-
ise raskem, kuna ei omandud äri kha.¹⁷

Sia perioodi kuulub ka Taine'i esimene
ne avalis väljastamine Inglismaal kehtiva
korra vastu, mis mõjutas suuresti tema
vaateid. Taine'i poliitiline teinest ei alga ju-
hulikult Inglise valituse majanduslike ja

---

¹⁵ A. O. Aldridge, Man of reason, la. 20

¹⁶ Томас Теун, Историческое сочинение, la. 277

¹⁷ A. O. Aldridge, Man of reason, la. 21

poliitilise kahede kriisnast.¹⁸

Inglismaa kujutas endast 18. sajandi
kesel poolel teravate sotsiaalsete kontrastide
maad. Inna poliitilise kord, kujuneses väl-
ja nn. "muusa" 1688. a. revolutsiooni tulemus-
sena, kujutas endast konstitutsioonilist mo-
narkiat, milles juhtivat osa etendasid maa-
aristokraatia ja suurkodaalised. Rahval fan-
tiliselt püüdes võimalus riigivalitsusest osa
võtta, sest suurema osa valitavast alamko-
gast võtsid veel endale alla "nn. pehkimud ko-
haneid", mille liikmed määrati valitseva
oligarhia, linna- ja maa-asulate omavilise
peelt. Toljud nendest kohtadest elid aga pea-
apeu asustamata, kuid neil oli õigus va-
lida oma esindajaid parlamenti.¹⁹

1772. a. pöördus Taine arstisaametuse
nimel parlamenti poole. Oma pamfletis "Art-
sisaametuse juhtum" nõudis ta ametuse pal-
ga tõstmist. Pamflett trükiti 4000 eksemplaris.

---

¹⁸ T. E. Троханов, Помпурееме..., lk. 6

¹⁹ James to.

Sellepa demokraatrid Jaine oma mõlele sel-
gust ja loogikat, rõhutades tollaametnike
paljude tõstuse vajadust. Pamflett ei aval-
danud parlamendile mingit mõju. Teanimest
Sulemises oli see, et ta tõukas endale üle-
miste charoosha tähelepanu.²⁰ Jaine nägib
aga ne seda, et ta sai palju tärnu ja heast-
nitudusiga,²¹ kuid lõpptulemises nägus siiski
teema vallandamise keisrusest. Varski pidi
ta müüma ka pool, võimase päranduse isalt,
ja ta oli lõplikult laostunud.²²

ihisnõuna silms oli Jaine Suurbes
inimeses, seda jälitas chaon. Nõud oli tal
aga tunc. Alles saadatud mingi asja pärast
parlament, lütvus ta seal B. Fransliniga, se-
da võitnud tema „suurepärand silmad“ ja
Franslin soovitas Jaine'il sõita Ameerikasse
kui kohta, kus võib kha edustamine.²³ Tege-
mist oli sin siiski mitte võõrd isiklike siin-
paatiga kui sellepa, et Franslinile olid alge-

---

²⁰ A. O. Aldridge, Man of masson, lk. 21-22

²¹ James, lk. 23

²² J. C. Франков, Томмунееккес... lk. 6

²³ B. A. Тарженмон, Основные мерееккес..., lk. 406

sest järele hakunud meeldima Jaine'i ideed.

1774. a. sügisel andis Franklin Jaine'ile sõidus Ameerikasse raha ja soovituskirja, milles esitles teda kui „andinat ja auväärset noort meest“²⁴

1774. a. juuni kuus 37-aastane Jaine aga veel Londonis, olles Inglismaa kirjaväe kontrastide kinnistajaks. Ta jagas selle aja Inglismaa esindlike radikaalsete mõtlevate vaadete. Just sel perioodil kujunes välja tema vihased suhtumised monarhiasse. Jaine mõistis parlamendi reformi mõeldaväsmatust ja „peh-
nitud kohasest“ liividevõimise vältimatust.²⁵

1774. a. septembris aias ta lõpetas teele Philadelphia. Seal läks ta najutireisija-
na, kuid 9-nädalase reisi järel puhkes laeval
„London Packet“ tüüfusepideemia ning umbes
120 laevateenisstijast 5 ja 2 najutireisijat
pääsesid haigusest. Jaine näotas lootuse vä-
he veel elavana Ameerikat. Kui laev 1774. a.

---

²⁴ H. M. Jones, Obitography..., lk. 126

²⁵ Jaines

30. novembril Philadelphia'sse jõudis, sealhõlps dok-
tor John Kearsley, alles teada saanud, et
laeval on üks reisija, keda on soovitud
Franklin, laevale vastu võtnud oma mehed.
Taine loodi doktor Kearsley nõustuse, kuna
võimata olega ei suutnud ta ilma abita keegi
pead pöörata. Kulus 6 nädalat, enne kui ta
võis nohtuda siinseks, keda Franklini õli tal-
le soovitud.²⁶

Philadelphias loodi Taine koostada
oma annust naislast - rajada klassikaline
seminar noortele tütarlastele. Aeg peetud aga
solis selles ettevõttes.²⁷

1775. a. jaanuaris võttis üks Taine'i
austaja Robert Aitken, kes andis välja kuu-
siga 600 selliselt kirli all "The Pennsylvania
Magazine or American Monthly Museum", ta
tööle ajandaja juude. Esimese artiklina nin-
jutas Taine sissejuhataja esse, mis oli sil-
mapaisker me maailma ja moodustate aega-

---

²⁶ A. J. Aldridge, Man of reason, lk. 23

²⁷ B. J. Trappesman, Oskovnoe merenje..., lk. 406

de järelise teotavusega, alles siiski veel vana
maailma ja antiikuse vastu.²⁸ Selle aja-
riija raudse kannas Taine propageerima
poliitilisi ja eetilisi vaateid, mis olid täielis-
tus vastuolus Ameerikas ja teemas sümboolselt
Inglismaal valitseva korraga. Siin osutus ta
na olevat nende poliitiliste sündmuste keskel,
mis haarasid Inglise Tõhja-Ameerika koloo-
niaid. Taine'ist sai niinest kolooniate iseseis-
vuse eest peitavast revolutsioonilisest võitle-
st aktiivne osavõtja.

Ühes peamiselt eesmärgiga, mis Taine
endale seadis, oli ajuse täielise ja viivutamata
ku naotamine. Teda võib lugeda pioneeriks
võitluses ajade vabastamise eest ja inglise
ajakirjanikele meelitsid teemas esile erist
võitlusest selle institutsiooni vastu. Tähtsa-
muse ajadelega tei aga Inglise kodanikele
meelitsid meelitsid meelitsid. Ajakirjanikele
tohuke näitena 18. sajandil on seotud rea

---

²⁸ A. O. Aldridge, How of reason, lk. 29

Inglise linnaade naiv ja õitseng. Eriti veadas
naislasi on Liverpool, mis kujunes tänu orja-
kaubandusele niinest suureks linnaks. See
noin kirjutas Paine'is juha Inglismaal viibis-
des viha orjapidamise vastu. Ameerikas sai
temast aga võitleja neprite orjuse kaotata-
mise eest. Nähtis avaldas ta Philadelp-
has ajakirjas "Postscript to Pennsylvania jour-
nal" lühitava esse orjakaubanduse vastu,
milles apelleeris loodusele, valgustatusele ja
inimeste südamele. Selles needis Paine mit-
susest ja ebaturulikkusest orjanduslikus sus-
titutsioonis ning esitas argumente ajaloost.
Tema paanitses esmäärgis polnud vaid-
lust võtta, vaid vää ameeriklased sellest, et
maad võtaksid ette õhenohesed samme selle
sustitutsiooni likvideerimises. Emanuaalt äs-
ja saabumena esitas ta argumenti, et Ameer-
ika ei saa loogiliselt loptasi likkata Inglis-
maa katset orjastada need poliitiliselt, kui
nad ise kannatavad orjust ja julmest.
Paine luges üldse võitlust neprite orjusest

vabastamise ast ühes revolutsiooni etapis.²⁹

Sel perioodil hakkas Taine üha edumamalt keelma kirjandusega, avaldades näpamflette. Ta avaldas nä poeme ja esseid, milles avalduvad tema humanne poliitika ja sotsiaalne kontseptsioon. Tema huvi praeguste teaduste vastu ilmus esiteks nä artiklides: „Kirjeldus nähest uuest eluviisist“ (jaan.) ja „uus meetod kirjastustööjate eluviisis“ (apr.). Veel enam püüdis Taine populariseerida teadustööd avaldusi.³⁰

Sama ajal rõõdavad teda aga üha enam Amerika enda probleemid. Juba sel perioodil kirjutasid pamphlettides avaldavad Taine'i poliitilised soovimused. Ta ütles avaliselt, et tema valgustustööd on esilekutsumised kodanliku revolutsiooni poolt. Ta mainis, et võttes Amerika eest viis teda kirjandusliku tegevuse juures. Ohkasin elu-nerd, milles tema arvates oli maa ja vajadus

---

²⁹ A. O. Aldridge, Man of reason, lk. 29-30

³⁰ James, lk. 31

näidata nähte õige tee — see on sõelumatus-
tee, nõia see ei lasknud tal enam raiuda.³¹
Paine esitas esimesena poliitilise mõtte aja-
loos avalikult mõeldavise kolooniate valdami-
sest metropolist ja rüesest riigi loomisest.
Seda sünnust peetakse seni üldisuse ette-
tõtanud teigi sellised Ameerika poliitikatige-
lased nagu Franklin, Washington ja Jefferson.³²

1774. a. novembriks, kui Paine Phila-
delphasse saabus, oli kolooniate ja emamaa
vaheline olusord eriti pingelises muutunud.
Tõukontinentalkongress oli juba koos olnud
(1774. a. 5. sept. - 26. okt.). Aprillis 1775. a., kui
Paine lõpetas oma esseidepa teoses, olid la-
hinguks Lexingtoni ja Concordi juures andnud
juba uue rahvuse esimesed kangelased. Inas-
kubi konna Tõukontinentalkongress. Need sünd-
mused sundisid Paine'i kriitiliselt kont-
rollima need poliitilisi sidemeid, mis sidusid
kolooniaid Suurbritanniaga. Ühes esimeses,

---

³¹ Thomas Paine, Ungarische Geschichte, lk. 174

³² J. E. Tromanov, Томинские ..., lk. 8

meigi mitte olidens heunisuses selle kohta, et Paine luges end ameeriklaseks, kes on ühinenud kirde ameeriklastega Briti sõjajate vastu, on leinalt 22. novembril 1775. a. ühes ajalehes ilmunud raportas, milles ta kirjeldab oma arvamuse kohta Paine - Petri Assotsiatsiooni, mis varustas vabatahtlikult peode püssirohuga.³³

Juuste kolooniate valdamisest metropoliitlikult esitas Paine esmakordselt novembril 1775. a. oma artikli "Tõine mõte". Edasine selle mõtte arendamine lemmes aga juba pamfletis "Terve mõistus". Paine ise kirjutas, et ta nägi üht arvas seda loka perspektiivi, mis avanes maailmalikult nende sündmustega, mis toimuvad Ameerikas. Talle näis, et need ameeriklased ei muuda oma suhtumist Inglise valitsusse ja ei muudeta väga reservoosist, selevad nad ka selle perspektiivi, mis avanes inimkonnale.³⁴ Just need esmärgid silmas pidades kirjutas Paine selle pamfleti "Terve mõistus". Ja kir-

---

³³ A. O. Aldridge, *Man of reason*, lk. 33-34

³⁴ Томас Пейн, *Удпантвенное сочинение*, lk. 277

jutab, et pamflett valmis tal 1775.a. lõpus ja
publitseeriti 1. jaanuaril 1776.a.³⁵ Pealrifas an-
di's pamfletile üms Payne'i sõpradest B. Rush.³⁶

Veidi aja pärast "Terre môtissee" aval-
damist kirjutas John Adams pamfleti "Mõtled
valitsemest, mis elus nõhane Ameerika koloo-
nsale praegusele riigile", milles ta esitas detail-
se plaani vabariiklimes valitsemes ja mis si-
saldas na palju selliseid probleme, misde
Payne polnud riigi maininud. J. Adamsi pamf-
lett ei kujuta siinisi riigi's mõttes ümmanest
Payne'i seisukohtadile. Erimene on erinätt
illemuse murda läbi Briti suveräänisset, sine
aga ettepanes valitsemomei kohta pärast keser-
vuse saavutamist.³⁷

Payne'i teaduslike sõprade seas oli
George Louis Scott, üms arstirõuamehi liige. ümup
Payne'i varasem õpetaja, kes oli lapsepõlves so-
tud kuningas George III-ga. Scottilt sai Pai-
ne oma teaduslike kuningas riime kohta,

---

³⁵ Thomas Treen, *Hyöpannuu eorusestuur*, lk. 278

³⁶ George Baneroff, *Geschichte der Vereinigten Staaten
von Nordamerika von der Entdeckung
des amerikanischen Kontinents an bis
auf die neueste Zeit*, Bd. 8,
Leipzig 1864, lk. 187

³⁷ A. O. aldridge, *Man of reason*, lk. 39-40

mis võib olla ka ühes põhjuses "Terve mõistuse"
efektiveness, mille Taine võis adresseerida riigil-
lale isikule, samal ajal kui teised apitaato-
rid pidid pöörduma abstraktsete poliitiliste print-
siipidega.³⁸

Tõenäoliselt on vähe teada asjaoludest, mil-
les Taine noostas "Terve mõistuse". Kuid see il-
mus, identifitseeriti seda kui inglase poolt
kirjutatud. Teda paadi ka B. Franklini, J. Adamsi
ni ja S. Adamsi arvele. Ka hiljem väitsid mõ-
ned naasapsed, et Franklin oli noostanud sel-
le projekti Taine'i jaoks. B. Rusk on aga sika-
juures spetsiaalselt öelnud, et Taine'i pole keegi
aidanud.³⁹

Ühe kuu jooksul müüdi läbi kogu paupli-
li 120 000 exemplarit nooruse liinast. See
on suur populaarsus selle aja kohta. 1776.a. se-
vades ei jäänud järele arvata vasti ühtegi täis-
narranud valget ameeriklast, kes poleks lugenud
Taine'i kirjelduse ja nõuandussideid tõnu.⁴⁰

---

³⁸ A. O. Aldridge, *Man of mass*, lk. 28

³⁹ *Samas*, lk. 35

⁴⁰ T. *Аммер*, *История американского народа*.
Американская революция 1763-1783
М., 1962, lk. 128

"Terves mõistus" teeb Taine ettepaneku moodustada sekretäre riis ja nimetada see Ameerika ühendriikideks. Pamfleti lõhki menu saigi ulatata just sellele, et ta esimesena riis-
lis kolooniate laste rahvahulka sisse vii-
vajadusi ja oskas neid oma pamfletis väljen-
dada.⁴¹

Taine astes aktiivsele võitlusele mitte ainult selle nautu. 1776 - 1783. a. iseseisvuse-
vast osavõttuna aitas ta Ameerika rahval
oma maad vabastada ning kavatses kir-
jutada teinime jutustust revolutsioonist. Ta
avaldas 16 pamfletist koosneva brošüüride-
seeria üldise pealkirga "Ameerika kriis" ("The
American crisis") all.⁴² Selles näitab Taine
oma oskust viia valgestustelised massid head-
messe, oma revolutsioonilist temperamenti.

Pärast sõja lõppe pöördus Taine tagasi
Euroopasse, kus võitis aktiivset osa võitlusest
feodaalse despotismuse vastu.

---

⁴¹ Д. С. Троянов, Томми кеме... , л. 9

⁴² М. П. Трахтенберг, Томма Тейн, — Томма Тейн, европан-
ские сочинения. М., 1959, л. 5
(= М. П. Трахтенберг)

Ameerikas alles ei teinud Paine ar-
melt poliitika. Ta koostas originaalse raud-
teesilla projekti. Ettepanu selle projekti reals-
tegemisel Ameerikas sundis teda Inglismaale
tagasi pöörduma, kus ta loobis alla mitte
üle aasta, need poliitilised sündmused kest-
sid teda Euroopas kuni 1802. aastani.⁴³

Inglismaal viibides jälgis Paine tähe-
lepanelikult sündumuste käiku Prantsusmaal
ja seostas rõõmuga Prantsuse revolutsiooni.
Ta kirjutas lühikese ajaga teose „Tõuõigus-
ed“ 1791-1792 („The rights of man“), mis oli
sunnatud Prantsuse revolutsiooni ja rahva
demokraatlike õiguste kaitses. ning Burke'i
reaktsioonilise iseloomuga ideede pargastamisel.
1790. a. oli nimelt ilmunud inglise
ajakirjaniku Edmund Burke'i pamflett „Tõu-
õigused Prantsuse revolutsionist“, milles
ta esitas kategooriliselt rahvaõigust kehtiva
kõne vastu üles tõusta. Pamflett laamas

---

⁴³ Fr. C. Tromanol, Tomnumereer..., lk. 10

⁴⁴ Paine, lk. 11

rahvast ja kuugi kallale Prantsuse revolutsioonile. Sel perioodil oli Praine lähedalt seotud revolutsioonilistest meelitatud nähtavatest, liuna võimendamisest ja töölislastiga. Kaas Godwiniga osales ta demokraatliku partei ideoloogias juhitud, mis oli kartistide vahetus eelnähtav. ⁴⁵

Praine'i "Sainuõige" oli suur meenu ja samal ajal andis ta valitsevale riigivõimudele ka põhise Praine'i väljasaatmisest maalt. Praine püüdis ka see Prantsusmaale. Eriuvast oma vanemast sõbrast Translindist, kes ütles: "Sina kodumaal on seal, kus sa vabastus", ütles Praine: "Sina kodumaal on seal, kus pole vabastust". Pole siis juhust, et ta Prantsusmaal rohe revolutsioonilisse liikumisse liitus. ⁴⁶

Augustis 1792. a. saabus Praine Prantsusmaale, mis ta teinud kuu vastu võeti, sest tema "Sainuõige" oli Prantsus-

---

⁴⁵ B. B. Воронов, Историческое..., lk. 172.

⁴⁶ H. M. Тарасов, Общество..., lk. 128.

maale lõhuti meene ja see oli sama mis me
meelsaks leinud.

23. augustil 1792. a. lipsi äirondisw Gua-
det Stepaneni andes Taise'ile prantsuse no-
dakoades kõnneb Tricstley, Testalozai, Washing-
toni ja kiskpa. Prantsuse nodakondusse astu-
mine astas Taise'i hiljem alles, et volijad
pöörasid talle rohkem tähelepanu ja see oli tal-
le vajalik na hiljemast kperesest konverdis.⁴⁷

1792. a. septembriks valisid Taise Prant-
seu Rahmekonventi ja ta kannas aktiivset
osa võtma selle teest. Esimeses küsimuses,
mis na sama oma arvamus avaldas, oli
nohtureformi projekt arutelu. Selle projekti
esitas Danton. Aldridge nimetab seda Inas-
tiliens reformiks. Selle alusel võib jpa nodak-
onik innoimik millised ehituskonaklassid olla
valitud nohturemeks oleumata sellest, kas ta
kannab seadust või ei. Selle reformi projekti
vastu astes väge Taise. Danton, alles iluselt

---

⁴⁷ A. O. Aldridge, Jean of reason, ca. 171

mõjutatud Paine'i tähelepanust ja prestiižist, otsustas aga mitte näinud lasta. Danton elas, et ta ei arvagi, et nõrkus ei saab muuta momentid. Rahvas võttis hõlpsalt, et loodaks täiesti uut õigusd, Paine oli aga sellega eferitiseeris, asudes seega konservatiivsele seisukohale. See oli reaktiivne liikumine mis ta mõistis. Paine ei tundnud ilmselt asfaldide laagajõhka ja see tõi rahju tema autoriteedile.⁴⁸

Paine'i selline heidak pani isegi niisugused liidrid nagu Danton ja Robespierre mõtlema selles, kas see sülgane on inna seidamest veel normaalne sympatiseerija nagu ta oli seda näidanud oma kirjutistes.⁴⁹ Paine teatas ju sellega hõlpsalt privileeritud klassi, kes seisid temast ülevalpeel.

Enteobris nimetati Paine uut konstitutsiooni koostamise komiteesse. Konstitutsiooni projektide mas oli ka Paine'i 45 ehenügelise projekt, mis pole rahjens täielikud.⁵⁰

---

⁴⁸ A. J. Aldridge, Man of reason, lv. 172-173

⁴⁹ James, lv. 173

⁵⁰ A. M. Torgolep, Thomas Paine, lv. 44

Traditsiooni kohalt on suurema osa loost roushifutsooni kallal Bernard Condorcet, need on loogilisele arvata, et projekti väljalöölamisest võivad osa võtta nõiakomitee liikmed.⁵¹

Tähtsaks nähtuseks, mis seisis meenuti es, oli nohtumõistamine meenutas Louis XVI üle. Tuleks vaadelda sellel nähtumisel toimunud 1792. a. novembrist kuni 1793. a. jaanuarini.⁵² Tõsi väitis ühes oma kirjaga, et Louis XVI üle võib noht mõista poliitilisest seisukohast sellest, et näidata rahvusvahelise vaudenõu olmasoleu revolutsiooni vastu. Saint-Just avaldas arvamus, et see pole ainult Louis XVI, kelle üle noht mõistama kasutatakse, see on monarkia. Ta väitis, et on olmas üldine meenutuste vaudenõu rahvaste vastu ja seetõttu on tarvis mõista noht ka Louis XVI üle. See kujunes Saint-Just'i süüdistuseõues meenutaga vastu.⁵³

Tõsi väitis, et Louis XVI meenutuses on

---

⁵¹ A. O. Aldridge, Man of reason, lk. 175

⁵² H. M. Torguefs, Thomas Paine, lk. 44

⁵³ A. O. Aldridge, Man of reason, lk. 180

pigem süüdi asjaolud, kui sama isemlik sa-
he ja vastikus kõrgi kuritegude eest, mida
ta on vordla mõtnud laub Taimi'i arvates
rohkem seadusandlikul lopul kui Louis XVI
endal. Ta deklareeris, et on valmis pigem
needma seadusandlikku lopu kui Tunnust
vaugi ja soovitas meesuga sehtes niisipida-
mist kuni sõja lõpuni ja siis alalist pagen-
dust Prantsusmaalt. Selle nõudie avaldub
Taimi kui küüfilise ärronditü. ⁵⁴

Enamnes mõistis aga Louis XVI surma
ja otsus täidetä 1793. a. jaanuaris ⁵⁵

Louis XVI hukkamise tähendas ärron-
ditüde langest ja sepe ka Taimi'i langest,
kuigi konvent jäi mõnes nädalasi veel nende
kontrolli alla. Ka Taimi jätkas iselugude nei-
lastamist. 5. aprillil pöördus harat uu.
aadussiga departumangude poole, milles kosa-
sati kontrevolutsiooni eest konvendis. Taimi'i
sõpnes ärronditüsidega viis ka teda võitlusse

---

⁵⁴ A. J. Aldridge, Men of reason, lk. 189.

⁵⁵ H. M. Turgot, Traité de l'État, lk. 45

harat'ga.⁵⁶ See muubi's Paine'i sissekannu
veelgi raskemaks. Teda karakati ja soovitati
lahkuda Prantsusmaalt, neid te otsustas
Ameerikasse tagasi pöördumise alles siis, kui
konstitutsioon on vastu võetud. 22. septembril
äraandis vangistati juba 2. juulil. Paine
jäi endale veel mõneks edasi ja seegi jätkas
poliitilist aktiivsust.⁵⁷

Paine'i olenord raskekes eriti pärast
seda, kui konvent 25. detsembril võttis vastu
dekreedi selle kohta, et mitte ükski välismaa-
lane ei tohi enamada prantsuse rahvast.⁵⁸

See kujunes Paine'i arreteerimise eelkõne.
Tema noorkriitilised Johnsen ja Chopin olid
juba maalt põgenenud, neid Paine jäi kohale,
oodates sündmuste lähenemist. 28. detsembril
1793. a. anti ühisneudlikke Täiskasumise
poolt korraldus Paine'i arreteerimiseks.⁵⁹ Ta
veetis 10 kuud Luxembourg'i vanglas. Siin kor-
jotas ta esimese osa oma filosoofilisest teosest

---

⁵⁶ A. O. Aldridge, Man of reason, lk. 194

⁵⁷ James, lk. 201-202

⁵⁸ H. M. Tarpelin, Thomas Paine, lk. 45

⁵⁹ A. O. Aldridge, Man of reason, lk. 208

„kristuse ajastu“.⁶⁰ Pamfletti raude avaldub
Paine'i sükkimise valitsevasse religioosi, elar-
vaimustesse ja nimelikesse austustesse.

Kontrevolutsioon, mis algas Prantses-
maal pärast jakobiinide kukutamist ja suur-
sedaaluse võimulolekut ei leidnud heakskiit-
ku Paine'i poolt. Ta astus teravalt välja
1795. a. konstitutsiooni projekti vastu. 1797. a.
kirjutab ta töö „Agrarõiglus“. Selles leiab
nähtlemist majandusliku õigluse rehta-
mise probleem.⁶¹

Rahulolematuse Paine'i vastu kergenes
veelgi. Juba harjema soorts ta võita Ameerika-
kassu, et seal jätkata võitlust demokraatli-
se ideaalide eest. Intuutitel põhjustel liikus
aga Paine'i aratõtt edasi ja alles 1802. a.
jõudis ta vana tagasi, alles 15 aastat
võitnud Euroopas. Selle aja jooksul oli tõhust-
rinnodes paljud meenunud ja Paine'ile
sard suures na selle maa heolud, misda

---

⁶⁰ Fr. L. Троманов, Демократизм..., lk. 13

⁶¹ Самос, lk. 14

Ja veel mitte ammu oli ülistanud neid es-
mudline surmest varjupaika.⁶²

Ja Jame'i perekondlikud suhted
olid muutunud keeruliseks. Tema abikaasa
Elizabeth oli Jame'i lugemise pigem taht-
suses oma elus kehtivuses. Jame ise on
aga kõrgal rääkinud oma varustest vanaalt
ja saatnud talle neid etu lõpuni rahalist
abi. 1800. aastast on säilinud üks dokument
Jame'ide perekondlikust kohta, millest ilu-
neb, et Thomas Jame on nana aga tagasi
lahkunud keemprüügist, Elizabeth pole temast
midagi kuulnud. Võib arvata, nagu mää-
rib Aldridge, et Jame'i mittekuulmine
võis olla tingitud „Suimõrgest“ pärast.⁶³

Thomas Jame suri 8. juunil 1809. a.
Mitte neigi silmapaistvatel Ameerika kangelas-
test ei tulnud suurele patriootile võimset
austust avaldama. Tema põrm loodi hiljem
salaja Inglismaale ja säilitati inglise äur-

---

⁶² H. M. Tarpe, Chesapeake... , lk. 129

⁶³ A. O. Aldridge, Man of reason, lk. 24

nalisi William Cobbet'i majas, kes põrnu
ka 1819. a. Inglismaale lot. Thomas Paine'i
põrnu edasise raekuse kohta pole kahjuks
andmeid.⁶⁴

---

⁶⁴ Н. М. Толстой, Свободомыслие . . . , л. 131

II. Thomas Paine ja Inglise kolooniate liitumistööda Põhja-Ameerikas

Atlandi ookeanist idas suuni Appa-
lachia mägedeni läänes loendati 13 Inglise
kolooniat. Need olid uus-Inglismaa koloo-
niad Massachusetts, Rhode-Island, New
Hampshire, Connecticut; keskkolooniad -
Pennsylvania, New York, New Jersey, Dela-
ware; lõunapoolsed kolooniad - Virginia,
Maryland, Põhja-Carolina, Lõuna-Caroli-
na, Georgia.

Ameerikade majandusliku arengut
püüdis lüümatada europa, kes kartis
nende konkurentsi ja eriti nende üha kas-
vatavat majanduslikku tõlumist. Inglise
sodanlus neelas oma ameerikale stse
komplekse terve maade ja nende ari-
maadega. See pidurdas uusa majandus-

linna arengut ning põhjustas asuvasse
sotsiaalse ja plantaatorite laste ning
kondade alalise rahulolematuse.

1. Kontinentaalkongressil (1774. a. 5. sept. -
26. okt.) ei esitatud avalikult kolooniate
eraldamise nõuet metropolist. Nagu sellist
ilmselt, oli enamuses seisukoht, et säilita-
da poliitiline sõprus Inglismaast. 1. Dele-
gate di kongressile saakunud 12-st ko-
loonast. 2. Esindatud olid näin osariigid
peale Georgia, mille delegaati ei lubanud
kohale sõita sealne kuberner. 3. Kongress
pärast vaid peamiselt Tõraste Deklarat-
siooni vastuvõtmise ja truuvalimise
aadressiga menüüle. Kongressi selline heial
oli tingitud sellest, et seal domineerisid

---

1 А. М. Дедюхин, Союзство-помоществование между
себя и братскими, м. Т., М. 1958,
л. 419
(= А. М. Дедюхин)

2 Т. Т. Мумель, Мемория великой американской
демократии, СТВ, 1906, л. 73
(= Т. Т. Мумель, Мемория...)

3 Чубьян З. Фомер, Очерк политической ме-
мории Америки, М.
1955, л. 169
(= Чубьян З. Фомер, Очерк...)

kaupmehi peeldajad ja osalt lejalistid, kes varsti kontrevolutsiooni leeri üle läksid.

Enamasa poliitika riivas siiski suudava osa kodanluse ja plautakrorite huve. Suur 7-aastase sõja lõpu (1756-1763) hinnati siiski veel siset metropoliiga ja nappes ilmes, ei tõstetud seda nüsimust ettevalt jäevastorale na kontinentaalneupressil. Kardeti naabruses asuvaid prantslasi ja vajati teetust rahvahulvade vastu. Olusord muutus pärast 7-aastast sõda, kui prantslased Põhja-Ameerikast välja tõjuti. Sõja ajal superuesid asemaad mis majanduslikult mis na sõjaliselt. Inglismaal algas tööstuslik pööne ja naubanduslik laugus pärast 7-aastast sõda teravdatid inglise kodanluse võitlust monopoli eest asemaade turgedel. Suseisussõja elumängus oli farmerite ja maad mitte omavate võitlus maanaris-

toimivaltia vastu, mille selja taga seisid Inglise
kuningad.

Olulises piduris feodalsus arenges
kolooniate eli väimolus maata ja vähese
maaga inimestel omendada maad to-
hitudel tühdil maa-aladel läänes. Ho-
loniaabadiurstratsiooni võitlus vahade
maade asustamise vastu ja 1763. a. andis
Inglise valitsus väga akti, milles keelati
koloonistidel tüher asuda maadele, mis
asusid lääne pool Alleghany mägedel.
Võitlus maata ja vähese maaga inimes-
te ning suurmaamaisuse vahel oli he-
loomulikus joones koloniatühiisoonas.⁴

Sel põhjusel rufines 18. sajandi II
poolel väga kass olulist vastelunde rüh-
ma: ühelt poolt rambanduslik-näitööv-
duslike kodanuse ja kolooniate laste
rahvasihtide ning teiselt poolt maata ja
vähese maaga inimeste ning suurmaa-

---

⁴ J. E. Thompson, Wammurek ... , lk. 7

omavahel. See näin lei nasa Põhja-
Ameerika kolonistide revolutsioonilise rühi-
atsiooni, millele andis oma värvu see selle
seotumise võitlusega Inglise rühi võime vas-
te iseseisvuse eest.

Lasade rahvahulnade huud nõudsid
nõudete rahkestamisest metropoliga ja iseseis-
va rühi loomisest, feodaalsete spandite lik-
videerimisest ja selles mõttes just õiguse nõu-
tamisest ning demokraatlikke poliitilise nõu-
ra sehtestamisest.⁵

Nad Ameerika kodanuse radikaalse
hiva peolt teles tõstetud nõuded võis lahenda
dada ainult revolutsiooni teel.

Thomas Paine etendas välgapäistrot era
Ameerika rahvuslik-vabastuslikus revolutsioo-
nis, rahva võitluses sõltumatusse eest, mis
oli H. Marxi sõnade järgi, häirekellaks
Euroopa munkklassile...⁶

---

⁵ Fr. E. Троманов, Торжественное..., lk. 7

⁶ H. Marx, Kapital I kd., Tallinn 1953, lk. 7

T. Payne'ist saab üks uuesti radikaalsest lii-
va esindajast Ameerika revolutsioonis, kes
tähtsamaks probleemiks elid agrariaar-
suse lahendamise ja inglise kolonaa-
lisme likvideerimise, mis fassistid koloo-
niate majanduslikus arengus.

Nii nagu nagu teised Ameerika-
lased, pooldas ka Payne esialgse konflikt-
rahulise lahendamist. „Ma ei mõelund
soja võimalikkusest või Ameerika sõllemä-
husest. Aga kui keegi elus mulle sel ajal
õelund, et ma saan sõduriks või pauf-
letistiks, elan ma sellele summele
arvult näkku naerma hakkund.“⁷

Sit nähtub, et Payne esialgse ei mõelund
üldse tõsiselt sekkumisest Ameerika asja-
desse, sündumuste edasine näis aga mõ-
jutas seda seda siiski ligema.

Kolooniates sai samal ajal üha

---

⁷ T. T. Insmyer, Ветхий паек амери-
канцев, ЦТО, 1901, к. 113

enam selgest, et leppimise võimalusega on võimalik. Demokraatlikud elemendid nõudsid elvastatult ühistõugu ettevalmistamist.

Kontinentaalkongress pani aga sinna veel lootusi emamaaga leppimise võimalusele. Läänes algasid lojalised meeskonnad juha 1774. a. oktoobris. Põhja-Carolinas lõi 8. aprillil 1775. a. lõuale sõda patriootide ja lojalistide vahel. See võitles Inglismaa ja tema kolooniate vahel Ameerikas on ajalooliselt tuntud Lõuesõjaga nime all.

Lõua sõjast, et ameerika rahva võitles sõltumatuse eest algab ühepa meist suurtest „ föelivalt vahastavatest, föelivalt revolutsioonilistest sõdadest, mida me vähe on elanud nende väga raskearvuliste sõjasõdade kõrval... ”⁸ Th. Payne mõistis õigesti selle sõja iseloomu, pidades

---

⁸ V. I. Lenta, Kiri Ameerika föelile, Tõed 28 kd., lk. 44-57, Tallinn 1955, lk. 44

seid rahvuslikuks, vabastuslikuks, õiglaseliseks.

Faktiliselt algas võitlus kolonistide ja metropoli vahel 19. aprillil 1775. a., formaalselt puhkes võitlus aga rohkem kui aasta pärast (4. juulil 1776. a.). Senuid ei olnud ameeriklased ikka veel lootusi pannud vähemalt kokkuleppe saavutamise võimalusele Inglismaaga. Nii vähe tahtis elisidupüües ka hirve sõja es ühe nõige tegevama sõjalise jõuga tol ajal, kes alles hiljuti sundis Prantsusmaad loovutama oma vallutused Ameerikas.⁹

Inglismaa, saades teada, et ameeriklastel on Concordis (Massachusettsi osariik) salajasel relvalaad, saatis Bostonist välja väesalpa, et need vallutada. Samal ajal ameeriklane juvelier Paul Revere tegi oma nime kuulsa sellega, et kogus omalt poolt kokku väesalpa ja viis üles farmaereid.

---

⁹ J. J. Sumner, Memories . . . . , lk. 83

Näed nohtusid 19. aprillil 1775. a. Lexingtoni juures.¹⁰ Ülestõusute võit Lexingtoni all oli sõja alguse signaaliks emamaaga. See sündmus veenis ka Paine'i, et leppimine emamaaga on võimatu ja ta hakkas otsustavalt nõudma kolooniate eraldamist Suurbritanniast.

Paine puudutas need probleemid oma pamfletis „Terve mõistus“, mille kirjutanist ta alustas Ameerika kolooniate Iseseisvussõja algul. Samal ajal kui Paine keostas „Terve mõistus“ elid Pensylvanias ja Georgia kinnitamas oma loofatust, mõtlesid seda seisukohta rahus sooviga. Paine vastas pamfletiga, mis oli suunatud keiserite vastu. Keiserid püüdi vanda, et Ameerika sõjaväed sõjaväed soovivad võitma palju rahus kui keiserid, kuid kannatavad ulvastuse

---

¹⁰ Yurkov 3. Поэма, Ореп..., lk. 169

norma all. Paine ei taotlenudki noor-
verite noostööd relvastatud jõududega,
vaid soovis, et nad jääksid vähevalt
erapooletuks, kutsudes neid mõistuse
nimel üles mitte loetama kuningat.¹¹

Jaanuaris 1776.a. avaldas Paine
sua pamfleti "Terve mõistus". See pamf-
lett pole ajendatud mingist vahetust sünd-
musest või muudatusest Briti poliitikas.
Tõhised muudatused poliitilistes suhetes
Suurbritannia ja Ameerika vahel dateeris ta
tagasi 1775.a. 19. aprillile, s.o. vaenupe-
vuse algus Concordi ja Lexingtoni juures.¹²
"Terve mõistus" ilmunisega murdis
Paine lõplikult läbi jää, mis pidevalt
jahutas revolutsioonilist liikumist ja
sutsus julgelt üles Iseseisvuse Declaraat-
siooni vastuvõtule sellel alusel, et 1775.a.
19. aprilli sündunud lepid lõpu igasuguse-
sele leppimise võimalusele eemale.

---

¹¹ A. D. Aldridge, *Man of reason*, lk. 44

¹² *Samas*, lk. 36

Neil nerulistel aegadel tundis
Paine, et tema noht on pigem võitlefate,
mis konstitutsiooni kirjate seas ming
astus 1776. a. suvel vabatahtlikult sõja-
väesse. Et teada, et te sama aasta
suvel oli linna väärtsuse nimelised,
mis koosnes 10 000 mehest ja mis oli
moodustatud New-Jersey, Pennsylva-
nia ja Marylandi ühilitseist ja va-
batahtlikest. Alpeel teanis Paine Penn-
sylvania diviisiks, hiljem läks aga Fort
Lee'isse komandeerima ohvitseri Andrew
Watsoni Greene'i juurde. Paine teanis
sel ajal majori aetraadis.¹³ Tema endal
sõnade järgi oli ta vapper võitleja. Üks
tema noorvanaslastest Charles Tille on
aga välgendaanud vastupidist arvamust.
Oma autobiograafias väitis viimane, et
Paine võib olla küll hea filosoof, aga

---

¹³ A. O. Aldridge, *Man of reason*, lk. 46

mitte hea sõdur, kuna ta alati hoides
hädaohust eemale.¹⁴ Igal juhul ei sa-
akselt näita siiski seda, et ta hädaohu-
kartsis. Tema vapruses võib meidugi na-
helda, kuid on teada fakt, et ta eni-
lisult oma võtmeid ameeriklaste raskest
tapamisest Delaware'i, marssides koos
armega 8. det. 1776. a. kuni Delaware'i
ületamiseni. Washingtoni korralduse ko-
haselt peatus arme New Yorgis. Seal
hannas Paine kirjutama „Ameerika
kriisi“ esimest numbrit, mis algas
uusla lousega: „Need on ajad, mis
korvavad meeste hingi“. See trükiti Phi-
ladelphias 19. detsembril, s.o. 6 päeva
enne seda, kui ameeriklased saavuta-
sid esimese võidu eseslaste üle Trento-
ni juures, millele Paine'i pamflett oli
mõnel määral kaasa aidanud.¹⁵ Sel

---

¹⁴ A. J. Aldridge, *Man of warren*, lk. 47

¹⁵ *Samas*, lk. 48

afal vajati eriti Taine's julgestavaid tõ-
me, kuigi ei saa väita, et see võis teised
Taine's pamfletid oleksid südamuste näi-
gus oleud määravad, võis et tema lu-
gejad oleksid oleud ette valmistamata
iseseisvustähtsuse jaoks, mis oli pamfleti
nõud saabunud meele rahvusele. See
ilmes lihtsalt just psühholoogiliselt ei-
gel mõneksid.¹⁶

Oma järgmises „Ameerika kriisi“
numbris kirjutas Taine, et soovib Inglis-
maale jätkevad otsused, kuid loob sõl-
lematust Ameerika lemmikust võtte-
sena ja nõudmises ning ei saa kei-
dagi nõustuda sellega, et see took naa-
sa usupit rahke Inglismaale.¹⁷ Siin
kasutab Taine ka esmasordset nimekest
Ameerika ühendriigid.¹⁸

„Sõltumatuse ja riidel rahu - need

---

¹⁶ A. O. Aldridge, *Man of reason*, lk. 35

¹⁷ Танай Тейн, *Узоранное еоритетия*, lk. 79

¹⁸ Танай, lk. 66

on mine soovid, mine kavatsused, mine
eesmärgid, ja selle saavutamiseks ma
anun jumalalt sellis, et ameeriklased
alati jääksid võitmatutes ja usku sel-
lesse, et seisus neil jätkub võimekaid
shuiture, hea juhtkond ja ettevalmistus
talle kuuluvad, siis need mitte keegi
mitte neid ei suuda võita.¹⁹

1776. a. aprillis - mais oli Põhja-Ca-
rolinas, Virginias ja teistes kolooniates
väga kuulutatud iseseisvus. Kolooniad
kuulutasid end vabariikideks - osariiki-
des. 4. juulil 1776. a. kuulutati II kon-
tinentaalkongressile pidulikult, et Ameerika
kolooniad on saanud vabaduse ja
sõltumatuse riikides, et nad on heit-
nud endilt spangused alluvussuhted
Suurbritannia ja et poliitiline side koloo-
niate ja Suurbritannia vahel on täielikult
likvideeritud. Nüüd võivad nad Ameerika

---

¹⁹ Thomas Paine, "Lõõpamuse võitlus", lk. 79

riksa ühendärgid ise otsustada mõni as-
ju, mis saduse järgi oli seni lubatud
ainult sõlmuatulele riikidele.²⁰ Paine ter-
vitas iseseisvuse välgamulutamist ja nä-
gi ette sellest tulevat kogu Ameerikale.
„Ühendriikide lipp - vaat mis tapab meie
laevadele ja meie kaubandusele ohutu-
se merel ja võõrastes sadamates. Selle
lipu all avaneb meile võimalus sõidelda
Vahemere. Kõik meie konnulepped, elpre-
lõidu-, rahu- või kaubanduslikud le-
pingud, sõlmitakse ainult ühendriiki-
de suveräänitendi all ja Euroopa
teab meid ainult selle nime ja nime-
luse all.“²¹

Paine'i esimene suurem töö „Terve mõis-
tus“ supis pühendatud nende põhjuste vaat-
lemisele, mis tingisid Tõlja-Ameerika sõleo-
mate võitluse metropoli vastu. Tema järel-
dused Tõplismaast eraldumise kaitseks põ-

---

²⁰ F. T. Сумцов, Венгрия . . . , lk. 98

²¹ Полное Трудн, Учреждение консулства, lk. 173

hinesid nii „loomulikel õigustel“ kui ka majanduslikel kaalutlustel.²²

Kolooniate sidet metropoliiga pidas Paine ebaloomulikuks ja vastukäivaks tervele mõistusele, kuna see sügavalt armult ühe külje - Suurbritannia heaolu. Selle-
mestades Inglismaa poliitikat koloonia-
te suhtes, märgib Paine: „Inglismaa koos-
kolastab oma lepeuse meie maa huvide-
ga mitte rohkem, kui see vastab tema
isialisele kavatsustele. Seetõttu muu oma
huvides õhutada keda taristama meie areu-
get, iga nõud, kui see ei tooa talle siise-
lulenuid või kavatse kõige väiksemal mää-
ral sepa seda.“²³ See on väga sügav
tähelepanek näidates seda, et Paine lähenes
kolooniate ja metropoli vahelise konflikt-
õigete mõistmisele, sest Ameerika revolüt-
siooni tõeline põhjus peetis tõesti vastuolus

---

²² А. М. Дедюхин, с. 423

²³ Томас Пейн, Историческое сочинение, с. 43

kollektate majandusliku arengu ja Inglismaa poliitika vahel, mis väljendas inglise sodaluse huve ja pidurdas kollektate majanduslikku arengut.

Lähtudes seltsige materiaalse huvi printsiibist näebolisi Paine kollektate eraldumist metropolist. Viidates sellele, et sidemetest Inglismaaga kannatavad kollektad suurt materiaalsel kahjul ja alati kannavad seda kannuua kui selle ajani, mil säilib nende side Suurbritanniaga, sel Paine etapanese viirida seda seost ja sõtkumist looduse seaduste ja terve mõistuse valguses.²⁴

Selle pamfleti edu ongi osaliselt selgitatav sellega, et Paine näitas õigesti ära ameerinlastele, millist materiaalsel kasu nad saavad iseseisvusest. Oma „Agrarõigluses“ püüab si Paine veenda lugejaid selles, et see sotsiaalsete abinõude plaan

---

²⁴ Thomas Paine, *Utopianne mõtteid*, lk. 35

on kasulise 9/10-ndale Euroopa jereenodadest.²⁵

Kahepeal kaas paupletti vastasid "Terve mõistuse" seisukohtadele. Üks ilmus Philadelphia ja teine New Yorgis. Kirge teravam vastus saadeti kahessa-riigalises seerias, mis ilmus "Pennsylvania Letter" Cato pseudonüümi all, alles kirjutatakse suplise nimisemele aristokraat William Smithi, Philadelphia kolledži vaimuliku poolt.

Taine vastas kirjale pseudonüümi all The Forester.²⁶ Cato kirge mõjuvamaas argumentis "Terve mõistuse" vastu olis see, et selle autor oli teinud ettepaneku otsida sidemeid kiste Euroopa rahvuslega mõnele, mil ta ise taotles reservest Inglismaast.²⁷ Smith väitis, et see tähendas allumist teadmatale võõrale kontrollile Inglise riikliku asemele, mille all

---

²⁵ Thomas Jefferson, *Hydroponne eorunemur*, lk. 391

²⁶ A. J. Aldridge, *San of reason*, lk. 45

²⁷ Samas, lk. 45

kolooniad olid tõttunud rahmeu keis rajan-
di väetel. Ta väitis, et Britanuda on süne-
paatselt muultunud kolooniate soovidele
ja on sõnmas vahendeid rahulikus
noostöös, mis alles kolooniatele kasulik.
Paine vastas, et Briti plaan on vallutus
ja et võnas abi ei tähenda teotajaid
Prantsusmaalt või Hispaaniast vaid pi-
gemu abi relvade ja lahinguvareustuse näol.²⁸
Seyra nägi Paine õigesti noore kujuneva
riigi vajadusi noostöös kerge riividega ja
seda, et omaste, isoleerikelt pole Ameerika
ühendriigid võimalised eksperimenta ja et
see abi peab olema mitte omakasupüüdlis
nagu see oli Inglismaa poolt.

Paine märkis, et see pole niisugis lii-
na, rahvusvõim, provintsi või keemiagriigi,
vaid see on terve kontinendi riisimees, mis
võtab enda alla $\frac{1}{8}$ asustatud maailmast.
Ta lisab, et see pole ühe päeva või aasta

---

²⁸ G. O. Aldridge, Man of war, lk. 45

küsimus, vaid et võitlusse on naasa tõu-
matud ka järelpõlvred ning see hakkab
meie sajandi lõpuni ühel või teisel mää-
ral mõju avaldama. Paine kirjutas veel,
et kui asi läks vaidlustelt relvade juurde,
saabus mees ajastu poliitikas ja meheas
meie mõttelaad, mis ka enne 19. aprilli
sündumisi ei toimunud, lõppes nõrk inka
ühel ja samal ajal. Lõpuks Suurbritaa-
niaga.²⁹

Paine arvab, et Ameerika arenes koo-
pis kiiremini, kui mitte ümksi Euroopa
rühki ei pööras talle tähelepanu: „Me tund-
sime ühest Suurbritanniast, mit-
te arvostades seda, et selleni õhutas seda hu-
vi, aga mitte poolehoid, et ta näitaks meid
meie vaenlaste eest mitte meie endi jä-
rast, vaid oma vaenlaste ja iseenda jä-
rast, nendest, kes polevad meiega teinud
mitte mingitki kivist põhjustel, vaid kes

---

²⁹ Thomas Jefferson, Hydrantone eomestus, lk. 34

alati saavad meie vaenlasteks sel põhjusel. Las ainult Suurbritannia ütleb lahti oma pretensioonidest kontinentidele või las kontinent heidab endalt sõltuvuse, ja me elaksime rahus Prantsusmaa ja Hispaaniaga sepi seis, kui need olaksid sõjas Suurbritaniaga.³⁰

Seega juhib Taine tähelepanu sellele, et suur rahje kolooniatele võib Inglise välispoliitika, mis sunnib neid elama vaenujalal Euroopa maadega, aga sellest tulevalt õnnestab kolooniate kaubandusest. Taine leiab, et sehetes rahkestamises Inglise maaga kolooniad ainult võidaksid, sest see soodustaks ka kaubanduse arengut mõnede maadega. „Inise ülesanne on kaubandus, aga kui seda kostada nii nagu peab, siis see kindlustab meile rahu ja sõpruse kogu Euroopaga, sest kogu Euroopa on huvitatud laustamatult kauplemisest Ameerikaga.“³¹

---

³⁰ Thomas Paine, *Hydrantne komitee*, lk. 35

³¹ Paine, lk. 37

Järelmelt leeb Taine Ameerika kolooniate
reservuumist nende majanduslikele arean-
gule väga kasuliks, neid lisaks sellele
näitab ta selle kasulikest ka kistele Euroo-
pa maadele. Taine leiab siiski, et kui-
võrd Euroopa osaleb Ameerika turust, ei
tarvitsa Ameerikal astuda mingisse eelis-
suhet sidemesse Euroopa vii osadele.³²

Oma väidet selle kohta, et Inglismaa
pole Ameerika emamaas põhjendab Taine
sellega, et inglased moodustavad Ameerika
kolooniates enamikku vähestest. Ta ütleb:
„Vähem kui $\frac{1}{3}$ elanikkonnast isegi sellis
proviintis [Pennsylvania - M.O.] on inglise
päritoluga. Vaat mis ma ei teemista
kõne isamaa või emamaa aineteni
Inglismaale lisamisest kui valdlike, ego-
istlike ja tänamatute.“³³

Taine'i arvates on absurdne juba see,
et kontinent on saare valitsemise all. Tema

---

³² Thomas Paine, European Commerce, lk. 37

³³ Paine

vaadete alusel pole loodus mitte kunagi loo-
nud suuremat satelliiti kui planeet ise ja
sellest tulevalt, kui võrd Inglismaa ja Ameer-
ika oma suhtes kiirkiirga ei vasta üldise-
le looduse seadusele on selge, et nad kuul-
vad eri süsteemidesse, Inglismaa - Euroopa
ja Ameerika omaste süsteemi.³⁴

Taine oma pamfletis "Terve meisters"
nõuab Ameerika rahvast üles steustavale
relvastatud võitlusele sõjumatuse ja vaba-
duse eest kui täielise võiduni Inglismaa
üle. Sõja algusest peale kui selle lõpuni
ta innustas Ameerika ülestõusmeid publit-
sisti julgustava sõnaga.

Taine'i ergutavad sõnad levisid
üle maa ka titli all "Ameerika kriis".
Selle esimest osa loeti väärarustes ja see
viigutas sõdurite ja ohvitseride võitlusvaimu.
Täiski ei saa teki arvele edusamme
kiirustada Taine'i üle arvele. Nii on

---

³⁴ Торонае Тейн, Угопанное соопетение, lk. 41

nähteks edu Trentoni all 1776.a. jõulupühade ajal kirjeldud pigem Essexi komandöridest, kes olid eõõsta nõvasti jõunud, kui Jame'i sõdade maagilist jõust. Siiski on teada, et Jame'i sõdad olid suus ajal mehel, kes ruttas aruesse.³⁵ Täna Trentoni lahingut otsustas Jame, et siitpeale võiksid tema sõjanduslikud võimed olla mõeldumale rek-
neer kasulikum kui sõjateenistuses. 13. jaanuaril 1777.a. avaldas ta oma „Ameerika kriisi“ nr. 2, mis on kirjutatud avaliku sõja vormis Richard Olisevi Dwe'ile, kindral Dwe'i vennale.³⁶

Jame viibis sel perioodil kahtlemata palju ühisgustes riigikodades, kes peamiselt vestlustemas oli Iseisvusdeklaratsioon ja Pennsylvania osariigi konstitutsioon, mis oli koostatud 1776.aastal. Kuni viimaste aastate seni on üldiselt arvatud, et Jame sülastas seda kogu, mis koostas nimetatud kon-

---

³⁵ A. O. Aldridge, Man of reason, lk. 49

³⁶ Samas, lk. 50

titutsiooni ja aitas kaasa demokraatlike
vabadete nõhendamisele. John Adams väi-
dab, et nende hulgas, kes noostas konstitutsioo-
ni, oli ka Thomas Paine. Tegelikult kuulus de-
mokraatlikud seisukohad siiski Franklinilt
ja Paine'ile pole olnud konstitutsiooniga
mingit sidet, nagu väidab A. O. Aldridge.³⁷
Seda tõendab Paine ise ühes oma kirjas
„Pennsylvania Packetile“ 18. märtil 1777. a.
Selles ta märgib, et noovendi moodestami-
se ajal teanis ta sõdurina laagris, „... ma
ei pida and mingisugust kirjavahetust
ühegi poolega ei praeguse konstitutsiooni
poelt ega vastu. Mul pole mingit osa selle
ühegi kõige noostamises. Ja ma ei tead-
nud midagi selle sihest seni, kui nägiti
seda publitseerituna.“³⁸

Kahe nädala pärast, kui Paine oli
13. jaanuaril 1777. a. avaldanud oma „Ameerika-

---

³⁷ A. O. Aldridge, *Man of reason*, lk. 46

³⁸ *Samas*

na nrüsi "nr. 2, määrati ta Indiaanlaste
Leptapee komisjoni. Paine siindes rohe lääne-
piirile Eastoni, neku ta jäi neai märtsineu-
ni. 1. aprillil 1777. a. valiti Paine Philadelp-
ha viigide seltsi korrespondentskomiteesse.
Selle president Ch. W. Peale püüdis õhutada
rahva hundesid Inglismaale sympatiseerivate
vastu ja väitis, et nad tuleb nõtte alla aa-
da neos viigide riisikonnapoliitika. Paine
avaldas sellele vastuses oma "Ameerika nrü-
si" nr. 3, mis on sihitud looride vastu.³⁹

Kaks päeva pärast selle avaldamist ai-
metas Jhu Adams Paine'i kongressi välisas-
jade sekretäriks. Georgia esindaja Jhu Wil-
tersboore esines aga kõnega Paine'i vastu. Ta
väitis, et kui Paine tuli üle ookeani, oli ta
Inglismaa poolel ja kirjutas artikleid Ameer-
ika vastu. Hiljem aga, alles Ameerikas popu-
laarsust leidnud, pöördus siinest ämber. Wil-
tersboore'i väited ei leidnud aga vastustaja
ja kongress määras Paine'i sellele kohale.⁴⁰

³⁹ a. J. Aldridge, How of roses, la. 51

⁴⁰ Samas, la. 52

Süüdistus Paine'i kohta pole siia siiski
õigustatud, sest just Sepelise elukorva nä-
gemine Ameerikas, vahetu sünnuveste näin-
ise sünnisid teda avaldama oma arva-
muse ja veeusid teda iseseisvuse saavut-
tamise vabaduses.

Sünnuveste edamine näin sünnis Paine'i
kirjutama „Ameerika vüsi“ nr. 4, mille ta da-
keris 12. septembril pärastlõunal ja publitseeris
järgmisel päeval. Nimeelt olid inglased, ot-
sustades ära kõrgata uus-Inglismaa seis-
lest erarinnidest ning esmäärgiga valluta-
da Philadelphia, asunud oma koratseeni
ellu viima ning jõudes Philadelphia alla,
asunud seda piirama.

Oma kogemuste tõttu kindral Greeri
juures ja tänu oma edukale esimeelsele pamph-
letistina võeti Paine 10. oktoobril 1777. a. ame-
rise Pennsylvania Seadusandluse Kogue
juures, kus ta ülesandest oli olla vaatle-
jaks Washingtoni armee juures ning esita-

da regulaarselt teated sündmuste kohta sõjamaes.⁴¹

Järgmises Jame'i länisuses oli tema „America kriis“ nr. 5. 21. märtsist 1778. a. Autor on higeu avaldamud, et ta kirjutas selle töö sellest, et näidata J. Washingtoni reputatsiooni J. Adamsi jt. vastu, kes soovivad tema tagandamist aruue iluufukataja kohalt põhjendusega, et Washingtoni midagi ei tee. Jame aga avaldas oma taganvaates 1776. aasta duxorrale arvamust, et kaedu oli tingitud Washingtoni sõjaliste sepeuste puudumisest. A. O. Aldridge avaldab ise arvamust, et kuigi kirjutise ajendiks oli soov näidata Washingtoni, oli selles suure osa ka isikliku optimismi.⁴²

Küni nädal pärast „America kriis“ nr. 5 lõpetamist tulid Amerikasse teated lüüdi sõlumisest lähenduiside ja Prantsusmaa vahel ning tõusid lootused, et Amerika

---

⁴¹ A. O. Aldridge, Man of reason, lk. 54

⁴² James, lk. 58

võit on ilmusmas silmapärale. Sodast, et inglased evakueerisid vaheljal vallutatud Philadelphia.

Paine oma needis Washingtonile 5. juunil 1778. a. rõhutab, et Inglismaa, soovides vältida sõda Prantsusmaaga, võib arvatavasti varsti tunnistada Ameerika iseseisvust.⁴³ Seega nägi Paine ette rahulepingu sõlmimise lähedust Ameerika iseseisvuse ja Inglismaa vahel.

5 päeva hiljem kirjutas Paine lisakirjeldi, mis on nn. erakorraline ehk lisakommentaariline "Kriis." Seda artiklit, mis avaldati 10. juunil "Pennsylvania Gazette'is" pole enne Aldridge'i märgitud eelnevate Paine'i biograafide ja toimetaajate poolt. See sisaldab rohkest informatsiooni mis analüüsib asjade seisundi kohta. Paine leidis siin Inglismaale antud momentil 3 võimalikku lahendust: 1) sõda Prantsusmaaga,

---

⁴³ A. O. Aldridge, Man of Reason, la. 59

a) Ameerika iseseisuse tunnustamine, millega Inglismaa väldis sõda või 3) alludes Prantsusmaa riikidele nõudmistele vältida sõda, kuid luua endale häbi ja alandust.⁴⁴ Sellest nähtub, et Peine peab nõuandjat võimalust Inglismaale sõja ebasoovitavusest. Seades Inglismaa ohu ette sattuda sõtta Prantsusmaaga, püüab autor tõestada, et sõja paremas lahenduses Inglismaale oles Põhja-Ameerika kolooniate iseseisuse tunnustamine.

Samal kuul jõudsid Philadelphia Inglismaa poolt entatud rahueetepanemine, saabudes kohale veski^{enne} Philadelphia evangeerimist 18. juulil.

Jätkevate raheläbirääkimiste käigus esitas Inglismaa Ameerika lihendajatele terve rea tingimusi, kuid ei nõustunud iseseisuse tunnustamisega. Briti esindajad pöördusid ameerika rahva poole ettepane-

---

⁴⁴ a. o. aldridge, man of reason, la. 59

suga melvad maha janna ja heaks niita
nende tingimused. Taine vastas sellele Ameer-
rika rahva nimel oma „Ameerika kriis“
nr. 6-ga. 20. oktoobrist 1778.a. Ta ütles siin
inglaste kohta, et nad sulgesid läbipääsmatud
ohutud kohad, selles et vältida lüüasaamist
ja mitte lasta põgeneda oma vägedel; ja niid
piüdes varjata seda, mis on selge spandile, ta-
harvad nad, et ameeriklased võtaksid nende
oma jõuetust armulise väljendusena.⁴⁵

Seega astub Taine kategooriliselt välja rahue-
tingimuste vastu ja nõuab nende revideerimist.

Kolme nädalat hiljem avaldas Taine
„Ameerika kriis“ nr. 7, mis sekkus siin ad-
resseeritud inglise rahvale. Kolme päeva
hiljem avaldas ta aga „Pennsylvania Pa-
cketis“ Inglismaa kuningale peemi, mis
kujuis populaarses ringkonnas. See ku-
jutab endast teravat satiiri George III
aadressile, mida süüdistatakse ebainim-

---

⁴⁵ Thomas Paine, Utopianne commences, lk. 106

liikseses ja soovitanse talle surma. Tame sa-
mastele sün Briti monarhi saatanaaga.⁴⁶

Samal ajal kui Tame adresseeris ingli-
se rahvale ja kuningale oma pamflettide
seriat, tõusis Pennsylvania's kuper opositsioon
selle osarügi uue konstitutsiooni vastu. Konsti-
tutsiooni vastased tõstsid alarui ja pöördusid
Tame'i poole abi saamiseks, mida ta ka an-
dis tasuta artiklite seriat näol Philadelp-
hia ajakirjanduses. Tame testas süüsi kon-
stitutsiooni sel alusel, et see oli experiment ja
argumenteeris, et selle rüadamine ajal, mil
vaenlane okupeerib maad, võiks olla häda-
ohuline. Ta märkis ka seda, et selle aines
seadusandlikkoda on lubanud maksimumi
vabadusi sõja ajal. Ilmselt oli Tame'i
peolehed konstitutsiooni suhtes skeptilised ne-
sellest, et B. Franklin oli selle üks põhilisi
koostajaid. Konstitutsiooni vastased olid pea-
le selle ühiskonna konservatiivsed elemendid

---

⁴⁶ A. O. Aldridge, Man of reason, lk. 61-62

ja nende peelt ette pandud muudatused olid
peamiselt raherajaline seadusandline kogu
ja määramine valimiste asemel. Pärast aga
esindas siiski nagu "Terve meeluse" loo-
musline teguste doktriini.⁴⁷

Vaenukorpuses aga kestis veel edasi see-
ni 1783. aastani. Alles 3. septembril kirjutati
pärast järk-järgult 8 aastat kestnud sõda ja
pärast peaaegu 20 aasta pikkest lahkhelide
perioodi Inglismaaga alla Pariisi rahulepi-
gule. Pärast kirjutas siiski oma "Ameer-
ika meeluse" nr. 17, et ajad, mis vajavad
meeste hinge on möödas. Kiire võimuse ja
sõjaväe revolutsioon, mida meenagi on tead-
nud maailm, jõudis hästi ja tavaliselt lõpe-
ri.⁴⁸ Ilmselt hindab Pärast siin küll Ameer-
ika revolutsiooni sõjaväest üle, kuid ei saa
meeldugi eitada tema mõju ja tähtsust
ülemaailmses ulatuses, mida ka Pärast
ilmselt silmas peab.

---

⁴⁷ A. O. Aldridge, *How of mass*, lk. 62

⁴⁸ Томас Пейн, *Удольное общество*, lk. 170

Ameerika Ühendriigid tunnustati rahulepingu alusel iseseisvaks riigiks ja need omavaldavad Alleghanyde ja Mississippi jõe vahelise territooriumi Kanada piiridest kuni Florida-ni. Noorel vabariigil tuli küll veel 1812. a. pidada ühe sõda Inglismaaga, aga ta võitis ka selle sõja ja alles nüüd loobus Inglismaa täielikult oma pretensioonidest 13-le Põhja-Ameerika endisele kolooniale.

Thomas Paine teendas tähtsat osa Inglismaa ja tema Põhja-Ameerika kolooniate vahelise võitluse lahendamisel, rõhutas oma artiklites kolooniate võitvuse likvideerimise vajadust. Sellel ajal kirjutas ta hinnatav tema pamfletti "Terve mõistus". Kõige hinnangute järgi pamfletile ei saa aga järeltada, et Ameerika iseseisvus poleks saanud korsk ilma "Terve mõistusega". Selle pamfleti eratähtsus seisneb aga selles, et ta valgustas lihtsate inimeste arvamusel iseseisvuse jaoks ja nõrgendas nende lojaalsuse Briti kroonile juures Ameerika

vahariigi poolele. Pamfletti mõju ulatas hiljem
kaugemale üle Ameerika kontinendi. Paine ise
luges seda inimese loomelise õiguste kait-
siks ja väitis, et põhjused selle väited on tedi-
sed. Ameerika ühiskust pidas ta suurel
määral kogu inimkonna affaari. "Terve
mõistus" anti välja ka Prantsuse revolutsiooni
ajal, hiljem Hispaanias, seejärel Lõuna ja
juba Ladina-Ameerikas. Pamflett on suurel
määral mõjutanud ka iseseisvusliikumist
Veneetselas, Mehhikos ja Equadoris.

Oma osa olendas ka Paine'i kirjade
seria "Ameerika kriis", mida suudis avalda-
ma just vahetu sündumuste kätt. Ollis inspi-
reeritud sõjatõrjumist ja väljendades Paine'i
enda etust poolehoidu Ameerika rahvale,
oma võlunatuse eest võitlejatele, leidnud
nad rahva hulgas suurt poolehoidu ja
mõjutasid nii mõnelgi määral Ameerika
rahva meeleolu ja tustid ta võitlusvaimu.

III. Thomas Paine'i raatede sisse-
õigestele, riigile ja ühiskonnakorraldusele

Inglise kodanlus, muutudes teostusliku
pöörde tulemusena 18. sajandi lõpuni
majanduslikus jões, esitas oma pretensioo-
nid poliitilisele võimule; Inglise koloniate
Põhja-Ameerika kodanlus seadis üles riigi-
muse koloniate sõltumise likvideerimisest
postfeodaalsest Inglise riigist; Prantsuse
kodanlik revolutsioon teadis massid üles
võitlusse Prantsusmaa feodaalse majan-
dusliku ja poliitilise konna vastu. Kõik
inglise kodanlus püüdis oma esmäärni
saavutada reformide kaudu, siis Põhja-Ameer-
ika koloniate ja Prantsusmaa arengu
objektive näin asetis kodanluse ette
ülesande vanade korralduste revolutsioo-
nlistest muutmisest.

Ka Thomas Paine'i teodes leiavad nä-

sitlenist kolleegide soovitud probleemid. Ta avaldas oma arvamusi peale Inglismaa ja Tõhja-Ameerika koloniate vahelise sõltumuse, mis leidis näitlust eluvises peatamises, ka kas üldisemates inimõigustes, riigi ja ühiskonda puudutavates probleemides. Sõnaga ei viita tähelepanuväärne Jame'i pamflett „Inimõigused“, mille kohta J. Bernal on öelnud järgmist: „Thomas Jame, kes oli hiljuti tulnud luust Ingaalimaast, ründas oma teoses „Inimõigused“ kogu 18. sajandi konservatiivsete traditsioonide kontseptiooni Locke'ist Burke'ini, tunnistades selle pahelisest ja liigavastandisest. Juba aruandis mõk sellest, et inimesed on inimesed ja et neil on õigused (ja seda mitte seisuse ja rikkuse läbi), mida on vaja austada, oli öelnud mees ja teenerid, isegi kui seda kuulutati ainult salongides.“¹

Näitledes ühiskonna liikumise vahel vahetuksid õigustlike suhteid, näitas Jame,

---

¹ J. Bernal, Teadus ühiskonna ajaloos, Tlu. 1962, lk. 531

et ei ole alla sellist alusõrda, mis ühele
peale nõuduvad ainult õigused, sotsiaalsed - no-
hustused.²

Suure osa tema töös „Inimõigused“
ja „Agraarõigused“ võtab enda alla sot-
siaalse ebaõigluse kriitika naasõpses ühis-
konnas. Siin näeb Taine sarnaselt Rousse-
aule vastuväitmisest ühiskondlikus prop-
ressis.³

alusõrda Taine'i poliitilistel ja õigustli-
sel vaadelusel on õigus inimene loomulikest
õigustest. Seetõttu kannab ta tema põhiteos-
el alal nimekirja „Inimõigused“. Selles on
jaotatud inimeste õigused kaheks; loomu-
likkus (natural rights) ja kodanikuõigused
(civil rights). Loomulikud on tema arvates need,
mis on sarnalikud inimesele mis sünnusele
tema demaroluss. Inimesele on need õige-
sed tagatud ainult loomulikust seisundis.
Erinevalt Hobbes'ist ja Rousseau'ist, kes tõlgit-

---

² M. E. Троянов, *Томские дела*..., lk. 63

³ B. B. Боронов, *Историческое*..., lk. 10

seid loomuliku seisundit inimete sotsiaalsuhetele eluna,⁴ on Paine'il loomuliku seisund standard, mis on hädavajalik võrdseuse kindlustamiseks ja põhiliste inimõiguste tagamiseks ühiskonnas. Ta oli veendumus, et ühiskond on areneva protsessis loomulikest seisundist (mida ta mõistis erinevalt Hobbes'ist kui ühiskondlikku) tsiviliseeritud.⁵ Viidaks loomulikele seisundile, nägi Paine seda Tõhja-Ameerika indiaanlaste juures. Ta ütles, et nende elus pole seda põlvi inimlikest viitsesest, mida häda ja viitsus pakuvad meie põlvkonnadele Euroopa linnaade tänavatel.⁶ Sellest teeb Paine järelduse, et viitsus naaseb tsiviliseeritud eluga, mida loomulikus olukorras ei esine. Siit lähtudes leiab ta ka seda, et tsiviliseeritud on süüdi selles, et ta leiab ühe era ühiskonnast inimkonnas, selle vaesemaks, samal ajal kui see ei esine

⁴ B. B. Боранов, Трогическое..., lk. 174

⁵ B. B. Боранов, Мировоззрение..., lk. 7

⁶ Thomas Paine, Убранное сочинение, lk. 381

loomulikus seisundis.⁷ Seega nägi Taine tsivilisatsiooniga kaasuvat üldist ohu ja pealiskupi inimse loomulike õigustele, kuid sügavamalt analüüsida ja põhjendada ta seda ei osanud, nähes seega inimeste varanduslikku jagunemist paratamatuna, mis kaasub üldsusega tsivilisatsiooniga.

Taine leiab järgduse, et loomulike õigused on olemuselt need, mis kuuluvad inimesele eksistentsiõiguse alusel. Erinevalt neist loeb ta kodanikuõigusteks need õigused, mis „kuuluvad inimesele kui ühiskonna liikmele.“⁸ Taine pole võnus nendega, kes väitsid, et astudes ühiskonda, inimesed poolde ütlevad lohti oma loomulikest õigustest. „Inimene astus ühiskonda mitte selleks, et saada halvemaks, kui ta oli seni, vaid selleks, et paremini tagada need õigused.“⁹ Tema ar-

---

⁷ Томас Пейн, Учредительное собрание, lk. 381

⁸ Тамас, lk. 204

⁹ Тамас

rates jätab inimese pärast ühiskonda astu-
mist era loomuliku õiguse endale ja annab
ühe era annab ühiskonda tihkema üldises-
se fondi.¹⁰

Igale loomulikule õigusele, mis on an-
nud üldruse fondi, vastab nõudmine õigusele,
millele eluasolu ei ole veel saadud inimese
valitsusest, ning õigus ise on selle oma-
ne loodusest. Seda ülgitab Paine järgmiselt:
„Inimese nõrkus on varustatud looduse poolt
õigusega olla nõrkumises oma isiklikes as-
jades; ja nõrkus jutt on hingelikest õiguse-
st, ei avalda see talle mitte mingi
mõju; kuid mis kasu on tal nõrkust
kui tal pole jõudu muuta? Sel põhjusel ta
annab oma õiguse ühiskonnale, mille era
ta on, andes seega ühiskonnale järe, eelis-
tades seda oma isiklikele järele. Ühiskond
ei mingi talle midagi. Iga inimene on oma-
nisk oma ühiskonnas ja kasutab õiguse-

---

¹⁰ Thomas Paine, Ühiskondlik õigused, lk. 205

ga tema näpatali "11" Nii selgub juba sellest
Taine'i arutlusest inimeste õiguste kasutamise-
se kohta tema seisukoht riigi tegevusest,
mis aga antud töös leiab näitlikumist hiljem.

Taine jõuab järeldusele, et inim-
likkus ei saa inimeselt ära võtta tema loo-
mulikke õigusi, see tähendab õigusi, mida
inimene saab loomulikes seisundis ja
mida ta nimetab nn. "intellektuaalsetes" e.
inimlike õigustes, sotsialismis ja
religiooside vabaduste vabadus, sõnavaba-
dus.¹²

Õigustest lähtudes jõuab Taine väga
omaandus. Ta kirjeldab omaanduse kahest vor-
mist. Esimesena vabandab ta omaandit
loomulike õiguste, omaandit vabadusele,
rahva omaandit rahvuslikule. Teise gru-
pina vabandab Taine omaandivõimeka sta-
tus- ja vallasvara. Esimest omaandigruppi
vaatleb ta kui inimene või rahvuslik me-

---

¹¹ Томас Пейн, Уфранков сочинения, с. 205

¹² Н. С. Троцкий, Томас Пейн, с. 19

mises eksisteerivad, sest aga kui soetatud, ebaloomuliku¹³. Antud juhul peab Paine silmas pauniseid maanomandeid. Seega peab ta väga olulises sätuses vabuseid väärtusi ja nende siseti omadusi, mis on hea teise grupi omadus.

Paine'i arvates maas oma loomulikus, ümbertöötamata seisus „ei ja poliitelt on jäänud inimkonna ühisomandiks.“¹⁴ „... koos maas ümbertöötamisega kaasas maanomandi saamise idee, võimalusena jagada paremuse, mis saadi maas harimise tulemusena sellel samal maal, mis melioratsioon ei teostatud.“¹⁵ Omandi selline meenutamine heitis Paine'i arvates kõrvale vabale eriomandile kui igavesele, jumala võltsituduse peelt inimsele antule.

Injanduslike põhjustega püüab ta selgitada ka omandi arengut. Ta alustab sellest, et inimkond ei valitse ühe asjaga üle,

---

¹³ П. С. Троманов, Политические..., lk. 19-20

¹⁴ Thomas Paine, Избранные сочинения, lk. 382

¹⁵ Ibidem, lk. 383

ei saa arenda ühikonnast välgaspool. Ta loob uude: „Eraldape sika ühikonnast ja andke talle valdusena saar või mõniüks - te ei saa seotada valla vara. Ta ei saa riikastuda.“¹⁶

Siinjuures esitab Paine genuaalse oletuse selle kohta, et vallavarade kuhjumine on selle resultaadiks, mida meie nimetame lüüväänduseks. Ta kirjutab oma „Agrarõiguseis“ et suundi kuhjumine osutub paljusel juhtudel liiga madala töötasu tulemusel, mis tõi selle suundi, mille tulemusena töölist osotab nõutaw vanadus, aga ettevõtja suleb lussuses.¹⁷ See Paine'i arvamus näpitaalstliku kasumi allina kohta osutub tal aga ka amas. Seoduse ja ühikonna saduste identifitseerimine, abstraktne arusaamine niimese ühiskondlikest oluimest ja materiaalsest kuvidest ei võimalda mudel Paine'ile näha vastukolusid explua-

---

¹⁶ Thomas Paine, *Hydramme* esimese ra. 392

¹⁷ Samas, *le. 392*

tootrite ja ekspuatsentide vahel kodan-
likus ühiskonnas. See mis teda kodanliku
ühikonna tootmisest ja seaduste idealiseerimiseks.¹⁸
Naatamata sellele, et Paine astus taunivalt
väga soetatud omandi vastu, ei võidud
ta aga eramaandis liikumist. Ta as-
tus neppimisele väga maa jaotamise vastu
talupidajate ja pida varanduslikke
charondusest paratamatult. Siiski ei saa
võtta ka seda, et Paine alles idealiseer-
itud patarhaalset talupidajate demo-
kraatidat.¹⁹

Teudutades originaalprobleemi ja rist-
miste jagunemist rikkaks ja vaeseks, näeb
Paine selle allikat jälle omandis. See vaa-
de en analogue Rousseau vaatele charond-
susest.²⁰

Ühiskonna üleminekul ühest sisse-

---

18 B. B. Боженов, Историческое..., lk. 6

19 Paine, lk. 11

20 J. C. Троцкий, Историческое..., lk. 21-22

dist teise iseloomustab Parue kui ühiskond-
likku progressi, inimkonna arengut loomu-
likust seisundist tsivilisatsioonini, põlluma-
ganduse, loomastuse, näisloo, teaduse arengut.

„Kinnas üle loomulikest seisundist tsivil-
isatsioonini võib alati, kuid mitte kunagi ei
saa pöörduda tsivilisatsioonist loomulike-
ku seisundisse. Põhjus peitub selles, et inime-
sel, saades loomulikest seisundist vahendit
eksistentsiks jahiga, on tarvis kümme
korda rohkem maad, kui seda on tarvis
tsiviliseeritud olukorras, mille puhul maad
löödeldakse ümber“²¹ Sest nähtub, et Parue
näeb sünni na tsivilisatsiooniga kaasavat
eliseid, seda, mida saab endaga kaasata
ühiskondliku progress. Kui taades sellele suurt
tähtsust, rõhustab ta ühe elulise komponendi-
na sotsiaalses tsiviliseeritud progressi. Tõiges tsivil-
iseeritud progressi vajaduse mõistmises ilmutab
selles etas Parue'i vaimset progressi.

---

²¹ Thomas Tönn, Hyppanone eommentar, lk. 381-382

Samaal ajal aga näitetas mitmesugune Ameerika
radikaalse kodanuse erudajad ja valgesta-
ja naine Jefferson, si saanud kogu aeg
kehakile progressi suurest osast, mida see
kaasa kodanuse superveniine ja füüsilis
need Ameerika vabariiki kogusid naissta
kodanuse manufaktuuride ja vabrikute
est. Alles see lõpul sai Jefferson oma veast
aru. Taine on aga alusest peale olnud
kapitalistliku suurtootmise pooldaja.²²

Ühiskonna arenevuse ja eksistentsi
on Taine'i arvates sõltunud inimese heaso-
musest, mille leides on olnud ühiskonnali-
suse elus ja mis ei võimalda inimesel ela-
da väljaspool ühiskonda. Inimesed peavad
oma loomelike vajaduste rahuldamiseks
ühinema.²³ Sest järeleli Taine ürgi refleks-
mise probleemid järele. Pöörates üldse suurt
tähelepanu ürgi mõistmisele, on naine ja see
väljendab „kaadusele valitusest“,²⁴ see ja se-

²² B. B. Боронов, Труды... , lk. 177

²³ П. С. Троманов, Точечные... , lk. 25

²⁴ Taine'i näitlusel üis = valitus

da paralleelselt õpetusega ühiskonnast. Tema vaadete aluses ühiskonna ja riigi probleemide näitlemist on samase loomuliku tõlgenduse ja ühiskondliku lepituse kohta. Üldiselt osutub Paine'i õpetus ühiskonnast ja riigist juriidilisele ja A. Smith'i õpetusest mõjutatud olevalt. Paine vaadete vormumisele aitavad kaasa just tolle aja suured sotsiaalsed, jõudluselises arenevad need kodanlikud loomused, mis, põhinedes majanduslikul tõelusel, astusid vastukalle vana feodaalse riigihaldusega.

Tõhikess mõeldakse Paine'i õpetuses ühiskonnast ja riigist osutub nende vaheliste erinevuste krav rõhutamise. Nende samas- laadist lugemise ja paljude vägaajastvate filosoofide rääkimise vasts. ²⁵ Juba "Terves mõistuses" rõhutamise Paine ütleb, kes seavad ära need 2 mõistet. To rõhutamise, et ühiskond ja riik,

---

²⁵ B. B. Бопков, Творчество..., lk. 178

„need on mitte ainult erinevad asjad, vaid ka eri päritoluga.“²⁶ Erinevust nende vahel võib Taine mitte üksnes päritolus, vaid ka ühesaametes, mis nende es seisavad. Ta ütleb, et me lihtsune inimeskonnas õhutatuna selles mere vafadustest, valitses aga astub ellu mere pahede tõttu, inimeskond segutub mere saarest põlvitelt, valitses püüdnud mere halbu valdumisi. Taine'i arvates on inimeskond alati hea, aga isegi kõige parem valitses on paratamatu fake.²⁷

Tuues esile riigi päritolu ajaloolisest sisse, näitab Taine, et inimeskond areneb mitte jumalike ette määratud, vaid muudatute looduseaduste alusel. Jumal on ainult kõige eksistentsia altpõhjus, kuid ei avalda kunagi mõju looduse, inimeskonna ja riigi arengule.²⁸ Taine mitte ainult ei eitand jumalala mõju riigi päritolule ja arengule, vaid astus isegi väga religioosne ja kiriklike sidemetega

---

²⁶ Томас Пейн, Утопические сочинения, lk. 21

²⁷ Tamas

²⁸ П. С. Троманов, Полемические..., lk. 24

vasse riigiga, selgitades seda vastuleena loo-
dusega. Kirin peab tema arvates olema
eraldatud riigist, mis peab nautuma il-
malikuu illoome.²⁹

Kuigi iluues, vaatleb Paine "Terve
mõistuses" riigi liikumist kui paratamatut
õnnetust, mis on esile kutsunud riigiste
mulliloadi languse poolt, riigiste riike-
lusest. Paine selgitab seda sellega, et aja
joonul kannavad riigised moraalselt
alla näima ja inimkonna liikmed kannat-
vad lõpmata oma kohustusel suhtluses
teiste inimkonnaliikmetega, mis tekitab
paratamatult vajaduse mingi valituse mood-
ustamiseks, et "hüvitada puudujään-
võruses". Just selles mõttes väagib Paine ri-
gist kui "paratamatust õnnetusest". Ta kirju-
tab: "... aruelt loevad on nähesaamata
põhile."³⁰

Käsitledes riigi probleemi, jõuab Paine

---

²⁹ Т. С. Франков, Томские речи... к. 25.

³⁰ Почва Тен, Историческое сочинение, к. 22.

välja ühismõeldisne lepingu koostamine, mis ei ole end nende peeldajate hulka ei unustata, on ta sünni üks selle teooria esindaja lähtudes aruvalt sellest, et riigi tekstmisest on paratamatult vajadus.

Naadeldes „Tasuvõrgustest“ riigi päritolu allikast, märgib ta kolme seerivõrgu, mis on esitatud riigi tekstmise põhjuste kohta: 1) chausse, 2) jõed ja 3) ühiskonna üldised huvid ja vajadused ning riigis üldised erigused³¹, märgib Taine näis esimest vaadet hanna ja esitub kolmanda peeldajaks. Ta teeb kriitikat nende kohta, mis vaatavad riiki kui korralduse tulemust valitsejate ja alluvate vahel. „...riikid ei ole valituse silemusest, vaid eksistentsi tulemuse, tähendab see tingimata selline asj, millel mitte mingisugust valitust poleud...“, ei saa eksistentsida ka valitsejad, sellede vahel kolmiti see leping.³²

Oma riigi kujunemise teoorias võtab Taine see lähtekohtaks korralduse, mis sise-

---

³¹ Томас Пейт, Упорядочивание государства, стр. 206
³² Там же

litselt on nüüd sama, mis Lepinguksõnna, kuid
Taine lähtub siiski ühes demokraatlikust üld-
rahvalikest huvidest ja nimelt sellist, et kõr-
gem võim peab olema rajatud enamusel tah-
tele. Ta püüab selgitada ürgi kujunemist
Lepinguksõnna asemel isa mee põlvkonna poolt
pidevalt uuendatava konstitutsiooni. Sellest
tulenevalt: 1) rahvas võib sobival ajal muuta
seadust ja viia see vastavusse oma vaja-
dustega; 2) peeti kõrgemat seadust kui rahva
tahi, mis väljendab enamuse vajadusi. ³³

Taine'i konstitutsiooni saab seega
revolutsioonilise iseloomu. Nii nagu Rousseau
Lepinguksõnna, leidis ka siin ülevaated ko-
nstitutsiooni põhjendades rahva õigust ülevõ-
tmiseks. ³⁴

Üldiselt aga nähtub, et Taine selgitab
ürgi kujunemist reaalselt, lähtudes ühis-
kondliku konstitutsiooni koostasest, mis sai eme-
selt paljudel kodanlikele mõttele järele

---

³³ В. Д. Таффинтон, Основные черты... с. 411

³⁴ В. В. Верюков, Происхождение..., с. 178

seada, mis ta leidis oma klassikalise väljenduse Hobbes'i muuldas Leviathan'is. Aga erinevalt Hobbes'ist lootas Tarne nii nagu Rousseau'gi selle loomata ümber demokraatlikel alustel.

Nüüdis, tähtsudes kokkuleppe loomast keleb Tarne järeldele, et üks on end teigestanud siis, mis tema poliitika resultaadid on üpris üldine heaolu.³⁵ Tarne'i veendumus selles, et ühiskonna ja tsivilisatsiooni printsiibid loomuvad teigi heast, seundis teda otsima sotsiaalsete hädade põhjusi eelneva poliitilistes komaldustes ja riikmeste teaduses.³⁶ V. I. Lenin ütles valgustajate kohta, et nad uskusid „täiesti siiralt üldisele heaolule ja soovisid seda siiralt“³⁷ Erinevalt paljudest teistest seostas Tarne selle usmaringi saavutamise mitte ühises feodalismis likvideerimisega, vaid ka ühiskonna üpris rajamisega, mis supreeris rahvusliku seerantskendi printsiibil.³⁸

³⁵ B. D. Тарнопольский, Основное учение..., lk. 411

³⁶ B. B. Боронов, Купобогород..., lk. 7

³⁷ V. I. Ленин, Избранные произведения и речи, Труды 2. т., lk. 453

³⁸ M. E. Троманов, Тарнопольский..., lk. 31

Taine'i arvates aristokraatlike Inglise riik, mis lupasid ebaõiglaselt poliitika, läheneb riik-
lesti riikidele. Ja ta leiab, et inglased peaksid lähemas tulevikus eeldat kehtima oma aja ära elanud monarhistlikele monna ja rajama vabariigi. Seejuures meenutab Taine et-
gesti inglise riigikorra muutumise vajadust ja tema lähenevust riikidele. Ta arvab, et selle muutumise ees kõige parem raheli-
mel sel, kuidas ütleb samas na seda, et kui see ei õnnestu, teostatakse see vapreid rahva ülistamise sel. See tuleb välja pole aga adokraatide asi. Nagu arvab Taine, peab sellise riigimise lähendamise olema fikseeritud põhised rahva poolt. Taine kirjutab veel selle kohta: „Ma ei usu, et inglise rahva ees meenagi loomitud aegalt ja aeg-
metselt. Riigi ei lohi ella saladusi, kuidas õnnona saladused on sarnased inimeste-
le saladustele, püüdes alati varjata nende pahetel.“³⁹

---

³⁹ Thomas Taine, Rights of Man, part II, p. 427-428

В. И. Таршумов, Основное учение...,
л. 414 järgi

ma lahedusest, märgides, et aruüriti revolutsio-
nast juhtimissüsteemis ei piisa, et on tarvis re-
volutsiooni ka tsiviliseeritud euda sees.⁴¹

See näitab Paine'i vaadete arengut selles rüh-
mises. Ta näeb aga lõppkokkuvõttes sarnas-
selt teistele valgustajatele ühiskonna arengus
otsustavat jõudu inimese inimvõimuses.

Paine'i õpetuses ühiskonnast ja ri-
gist pole sama märgata sama maasagrite
poliit-ökonoomistide - filosoofide ja A. Smithi
mõju. See ilmneb mitnis seltsige ühiskonna
ja riigi vahelise erinevuse selges piiritlemi-
ses ja peassa suistamises erimesele. Paine'i
naine on uus klassikuide lepitamise võima-
lusse kodanlikes vabariigi süsiab aga in-
na veel veendumisel, et kapitalistlike loot-
mise majandusseadused, sealhulgas vastasti-
muse ja mõlemapoolse kevi seadused, lei-
muvad kõigi ühiskondalikeste ja -klassi-
de huvides.⁴²

---

⁴¹ Thomas Paine, Ungaranne õnnelikkus, lk. 393

⁴² B. B. Воронков, Трагедия..., lk. 179

Kui jälgida tähepaukult Tsar'i vaated, ilmub üha selgemalt tema suure ühiskondlik-majanduslike mõnede loomest. Kõige ühiskonna heale servimeer oli tema tähepauk keskpunkts. Tsar'i poolehoid poliitilise revolutsiooni ideesse rajas ühe vundumise, et rahva kontroll poliitilise võimu üle türgi esitub võimalikus lihtsuses üleminekul paremale sotsiaal-majanduslikule mõnale.⁴³

Tsareisse lõi suunas Tsar'i monarhistlike mõnede vastu annamata samal ajal kriitiliseks ja arenevad kapitalism. Lääne-Euroopa 18. sajandi valgustajate helgas leidis vaevalt teist nii järgemõeldat demokraatlik-vahariinlast ja monarkia avalikku vastast kui Tsar.⁴⁴

Tsar oli kodanliku revolutsiooni, kes püstitas ülesande tema ühiskondlike riik, mis on üldse iseloomuliku valgustajate

---

⁴³ В. И. Таршинский, Основные черты..., с. 418

⁴⁴ В. В. Борзов, Инфобогословие..., с. 15

mõtlemisele. Tolleajsetes kirjandustes ei saa-
nud see aga olla kistunud mees mõeldli-
ku ühiskonna printsiipidele rajatud riik.
Taine'i seloomustab need sünnuaja ja noore
luse liksuudumise paratamatuse. Ka revo-
lutsioon nõeb ka seaduspärasust, millela-
pole võimalik inimkonna progress.⁴⁵

Taine'il pole aga õiget etteujutust revo-
lutsiooni põhjustest, liksuudumise põhjustest
ja seloomust. „Tähtsusest“ II osas juhib ta
tähelepanu revolutsiooni nätele põhjusele: „Jumal-
gist pakest vabanemise hädavajalikkus, a) teatud
positiivse küe saavutamise.“⁴⁶ Tähtsust aga idea-
listlikult revolutsiooni liksuudumise põhjuste
nägi ta seda järele paarselt mõistetes ja eli-
seisukohal, et „arvamus valitseb maailma“.⁴⁷ Sel-
lest siis ka tema järeldus, et paarses liksu-
udumises järele on mõistes ja teadmine heit.

Revolutsiooni põhjuste esiletoomisel esi-
tab Taine näitena Inglismaa seadusandluse

---

⁴⁵ Н. С. Троманов, Торминенне..., lk. 35

⁴⁶ The Complete Writings, vol I, p. 450, Н. С. Троманов, Торминен-

⁴⁷ Н. С. Троманов, Торминенне..., lk. 36 ^{человек...}, lk. 36 järgi

mõjue kolooniaale revolutsioonisel perioodil, mis-
da ta vaatleb nii tirananta sehtestamist sea-
duse abil. Tiranantia ja seaduse vahelistest sehte-
test kirjeldab Taine järgmiselt: „Tiranantia sehtes-
tati sojeli ilma seaduseta ja mõnikord keeli-
mata seadustest, aruünni inimkonna ajalugue
ei anna listsest näidist, mis ta oless sehtes-
tastud seadusega.“⁴⁸

Amerika revolutsiooni vaatleb Taine nii
esimest seiget revolutsioonile vande korraldus-
le vastu listes maades. Ta ei näinud seda,
et revolutsiooni tulemuseks vana tihikonellimise
konna asemile tuleks mis, vaid nägi seda list-
salt sehtivate valitussprintsiptide muutustes.⁴⁹

Võrreldes revolutsiooni listes Euroopa
maades revolutsioniga Prantsusmaal, kirju-
tab Taine: „Revolutsionid, mis seimist listes
Euroopa maades, elod esile sehtetud radikalise
vika seimistest. Vika eli seimistud seimise
vaste, ja see seimistid ohvrist. Seid Prantsus-

---

⁴⁸ The Complete Writings, vol II, p. 217 - П. С. Троманов, Томские

⁴⁹ П. С. Троманов, Томские..., л. 39 järgi

maailme näpäruse tõestusest järele: revolutsiooni
osutus seal filosoofilise mõtte vilgast sumer-
gustest, mis tõlke algeisest peale tehti vahet isik-
suste ja printsiipide vahel.⁵⁰ Nagu siit nähtub,
tõestab Paine ehk just Prantsuse revolutsiooni
sõjaväest võrreldes teistes Euroopa maades sammu-
nud revolutsioonidega, rõhutades eriti filosoofi-
lise mõtte, mida ta vastleb seeläbi kui sammu-
mõistlust, arengut. Seetõlke ta arvabki, et Prant-
suse revolutsioon ei toimunud juhuslikult, vaid
ta oli ette valmistatud nagu Prantsusmaa
eelneva arenguga, esmalt filosoofilise mõtte
kõrgema arengutaseme poolt.

Tähtsudes printsiipid, et spetsiifiline muu-
tus ürgi poliitilises elus on arvameste muute-
mise resultaadiks, vaimse arengu resultaadiks,
järeldab Paine, et poliitiline revolutsioon on
vaimse alal toimunud revolutsiooni tulemusel,
mõistluses toimunud revolutsiooni tulemusel.⁵¹

Paine lub vahet abstraktsioonide vahel, mis on

---

⁵⁰ Thomas Paine, *Hyöppämissuhteet*, lk. 186

⁵¹ Paine, lk. 227

vajaliku despotismis kinnitamineks ja vahendite vahel, mis on vajalikud pärast seda saavutatud vabaduse kinnistamiseks ja säilitamiseks. Ta näeb ette, et saavutatud vabaduse kaitseks on vaja eriti raskesti ja on võimalik ainult sellise valitsussüsteemi juures, mis valitseb rahva enamus. "Kogu rahva ühistööle mõeldud, mis hõlmab kõigelt elanikest, eritivalt korporeaalidelt ja isikloomalt vabanenud neile valmisolekul kõigest hõlmavate jõupingutustega, - kas võib selles sügavuses oodata, et need läheneb lihtsast?"⁵² Talle ei mõistnud aga revolutsioonilise valitsuse olemasolevat ühendamist revolutsiooni saavutamise tagamiseks ja kinnistamiseks. Tema arvates peab valitsus seepärast konstitutsiooni juures ja vastama neile printsiipidele, mis juustitab revolutsiooni poelt. Talle ei mõistnud näiteks seda, et Prantsuse revolutsiooni astus pärast jaoletuste võimule tulevad

---

⁵² Thomas Jefferson, lõpparvude kogumik, lk 194

uude arengufaasi, mõistmata seetõttu na-
fariitide valtsuse raskusi võitluses sise-
se ja välise kontrevolutsiooniga.⁵³

Illes monarkia äge vastane, välfuulub
see na võimudele tema tööd. Taine sehtub
erilavalt unistusse valpustelõhest Briti impie-
riumist, mille B. Franklin oli väga meelusta-
nud oma poliitilise tegevuse algul enne varem-
tegevuse puhkest.⁵⁴ Astudes seiga välja pä-
ntava võime vastu põhendab Taine seda
alliga, et inimeste ja perekondadele pole un-
git õigesti oma võime järglastele pärandada,
vastasel juhul muutub see tiranidaks.⁵⁵ Ta väi-
tab, et see on vastupidis loodusega ja õigete
võrduse printsiibiga. „Kuna kõik inimesed on
oma päritolult võrdsed, ja mitte selleks et saa-
olla kaasajandimud õigesti anda oma pre-
konnale eestõigus kõigi kätte ees, ja keegi du-
mine võib paluda teatud määrat aegest
oma kaasajastelt, võivad tema järeltulijad

---

⁵³ Fr. E. Троманов, Томмунне..., lk. 42

⁵⁴ A. J. Alldridge, Man of reason, lk. 37

⁵⁵ Fr. E. Троманов, Томмунне..., lk. 43-44

ella siiski täiesti vääritud seda järgima.
Ühes kõige suuremaks loomeliseks näita-
jaks troopikarjate õiguste absoluutses osu-
sus see, et need ei küida heast loodus, vas-
tand korral ta üri sapeli ei nohtlud need
pilkavalt, anneldes inimkonnale esileid lö-
vide asemel." ⁵⁶ Sellest nähtub Taine'i eriti
halvustav suhtumine pärlivasse võime, üti-
dates selle absoluutselt ja vastuvõtmisest loo-
dusega. Ta usub, et võime pärlivõime püüt-
siksile rajatud valitsusvõimele juures võivad
valitsusjast osutuda võimeks valitsema.
Sist see Taine jäalduis, et ühtsuse võime
on „ühtsused kokkuvõtmata inimvõimidega
nagu ka inimvõimidega, ja sama absoluutses
sist ka ühtsused." ⁵⁷

Taine'i selline seisukoht pärlivõime
kohta lükkab ümber vasts mõistmise võime ju-
malisest pärlivõimist. Ta loob erile meenutamisvõime
kujutamisest 3 teid mööda: liisuga, valmissteega

---

⁵⁶ Тамное Письмо, эздранине сочинения, л. 29-30

⁵⁷ The Complete Writings, vol I, p. 367 - Т. С. Троманов,
Толкование...,
л. 44 järgi

ja usurpatsoonis teel. Ta märgib ka, et mitte ükski neist teedest ei anna õigest võimu parandamiseks. Lõpu teel valimised peavad eeldama, et ka teine meeningas valitakse sel teel. Kui aga esimene valitseja on valitud, ei anna ka see õigest teema võimu parandamiseks.⁵⁸ Kui puudub võimalus se meeningavõime kindlustamisel, siis Paine kiitab, et ka usurpatsoon ei õigesta võimu parandamist järeltulijatele. Kui kiitab ka võitlus esimest valitsejat röövlitõugu pealikuks, mille juure kätsumine ja ühele kavalesele teid lalle röövlite seas esimese nimetus.⁵⁹

Paine'i kriitika meeningavõime suhtes omas teema ajastel küll suurt tähtsust, kuid mõistes küll õigesti monarhia ja fedaalse konna lahutamatuks osaks ei suutnud ta aga sellest aru saada üi, et monarhia kujunemine mis demokra ja fedaalse konna moodustumisest. Poliitilise institutsiooni erinevuse te

---

⁵⁸ Thomas Paine, *Ühispärase võimude*, lk. 31

⁵⁹ Samas, lk. 30

väga tunda ei meeldud.⁶⁰ Ta ei mõistnud ka täieliselt monarkha klassisolekut, kuid oskas seda õigesti sellesseada kui sotiaal- se ebarõõmsuse, häda ja õgletuse süsteemi.

Ta me näitab õigesti Inglise konstitutsioonilise konna enamat progressiivset tähe- dust, mis ei vasta aga enam mitte ajaloosete liigimiste nõudele. „Terve mõistus“ ta kirj- jutab: „Võeldamatult tõi ta endaga kaasa midagi õilsat veel sümpetil õiguse aegadel, kui ta rufenes. Kui tirananta oli maailma ju- hiks, oli väiksemgi järleandmine sellest ju- ba tähelepanuväärseis rahameisest. Kirge en- sepi näidata, et see konstitutsioon on ebatäius- lise, alles allutatud vafurustele ja alles mit- te suukline andma seda, misda kuidagi lu- kob“⁶¹

Dua töedes idealiseerib Ta me sedaalaste- reie, mis arenesid revolutsiooni tulemusena kiir- remini edasi ja loeb need mõistuse nehahtusest.

---

⁶⁰ B. B. Воронов, Мировоззрение ..., lk 7

⁶¹ Полное Трудн, Учювание еоникни, lk 23

Ja märgib, et „võim süsteemi“ puhul antakse
võim edasi pärandamise teel ja talendit oluap
võimevad inimesed ei naudu sel puhul edasi.
„Uue süsteemi“ puhul aga valib riik juhtolles
nõrge võimekamad ja andekamad inimesed
kõrge valimise kaalikul juhtolles mõistest.⁶²
Seega näeb Taine „uus süsteem“ riiki, mis
nõrge paremini vastas ühiskonna huvidele,
tagades üldise heaolu.

Tema poliitilises ideoloogias ja samal
ajal ka riikide muude jaoks kohustuslikus
päevaprogrammis on vabariik, mis tekitab
aga Taine'ile utopistlikult vaba riigist klas-
sivastuoludest. Sellest ilmub jälle tema no-
dandis-valpustelise pinnale. Õiguste võrdse
karkuine selles mõeldab seda aga kui järje-
kandlat demokraati, sest ta näib selles
rahva poliitilisi õigusi.⁶³

Kui Taine oma 1785. a. publikatsioonid
lõõdes näib vabariigist kui valitsevate võimude,

---

⁶² П. С. Троцкий, Таммураеми..., lk 50-51

⁶³ В. В. Воронов, Мирозырение..., lk 18

mille puhul suurepärase võim on rahva käes, alles esindatud kuu post valitud riigimehe näol, siis oma viimastes loodes taandub ta vabariigi riis valitsusvõime mõistest sellele, mida ta varem nimetas valitsevate vabariitlikus võimiks. Vabariit - see pole Tarni's arvates enam valitsevate võime, sest neudes võivad olla ainult demokraatlikud, monarhistlikud, aristokraatlikud ja esinduslikud valitsusvõimed. Siiski "vabariit" iseloomustab suuda, mis võt eesmärgid, mille jaoks riis rajatakse. Sellises eesmärgis peab Tarni's arvates olema "ühiskondlik asi" (res publicae), "ühiskondliku heaolu" (public good).⁶⁴

Näitledes konstitutsiooni näsmusest, märgib Tarni, et see iluub nees riigi kuniuiseega, kuid ei osutu selle kuniuise aktis, vaid vabariitlikumäärab ne kindlalt ühe võtlike valitsusvõime. Ta astub natkeporiliselt väga argumendi vastu, et konstitutsioon on keenuke rahva ja valit-

---

⁶⁴ The Complete Writings, vol. I, p. 369 - T. C. Tõmanob, Tõmmureeme..., lk. 52 järgi

sure vahel, sest sel juhul ilmub, et valitsus eksistentsis eene, mis ta saab tõguse sellest.⁶⁵

Tänu närviväristab inglise konstitutsiooni, aritiseerides seisukohta, et inglise parlament kontrollib kuningat. Inglise valitsus, kuigi endast esialgu tiranuaat, luges vallutustele. See hiljem pole Inglise ajaloo teada asi, mis alles konstitutsioonid konstitutsiooni olemasole.⁶⁶

Tänu närvib veel, et soses elubiigimusele muutumisega tuleb konstitutsioonid mis saagu üldse näha üht saadused perioodiliselt läbi vaadata. Konstitutsiooni muutumine on rahva õigus, valitsusel pole õigust üksi era võtta muudatava konstitutsiooni printsiptele arvestust. Konstitutsiooni võtame vastu või muudatame ainult spetsiaalselt sellel eesmärgil kehtetu mõeldud seadustel.⁶⁷

B. S. Gromani arvamusel saadud tänu'i vaated konstitutsiooni päritolu kohta

---

⁶⁵ The Complete Writings, vol. 7, p. 379 - П. С. Громанов, *Толкование...*, lk. 55

⁶⁶ *Толкование*, *Учреждение конституции*, lk. 24

⁶⁷ *Самос*, lk. 208-209

nüel üldiselt idealistlikku teeloo, need
omad seegures järjekindlat demokraatlik-
ku suunistest.⁶⁸

Sit nähtub, et Tšer'i raadides inim-
eigustele, riigile ja ühiskonnakorraldusele esines
sda progressiivsed momente oma aja kohta.
Kõigi nende küsimuste raudes ilmub sama
humanism ja raadik demokraatlik suunistus.

---

⁶⁸ Fr. C. Троцкий, Толмачевские..., lk. 62

IV. Thomas Paine religioosist

1793. a. kui Prantsusmaal oli religioos-
tund jacobinide diktatuur, kirjutas Paine Pa-
riisi esimese osa oma peamisest tööst, mis
oli rühitud mitmesuguste religioossete seis-
teemide küsimale, see on töö „Inimese ajas-
tu“. 18. saj. ühiskondliku mõtte ajaloos oli
religioosi küsimus üks kõige teravamast
teemast, mille ümber näis äge ideeline ja
poliitiline võitlus. Saadi aru, et religioon, sel-
le dogmad ja sellest tulevad sotsiaalsed
toetuskavad aeglustasid ja pidurdasid
ühiskondliku progressi. Siis püüdis Paine
näidata, mis nähtus demokraatlike religioossete
dogmade eesmärges oli tal tärpanud juba
lapsepõlves.¹ 57-aastane Paine meenutab:
„Sellest samast ajast, kui ma hakkasin rõhkema

---

¹ H. M. Torgöfer, Thomas Paine, lk. 106

saipama ideed ja järel mõtlema nende üle,
ma ehk nähtava ristiususüskemi tõeluses,
või lugeda seda mingil meel neuromalises.
Mäletan, et 7 või 8 aastalt, peaaegu mitte
kades, mis on ühisupru religioos, ma kuul-
sin jutlust ühinevatatud jumala poja lu-
nastamisest surma läbi, mida loeti rühm
sugulaste, väga erilise rõõmest pealt. Jut-
luse lõpus ma tänasin teda ja, lastu-
des täpistmest alla (ma suurepäraselt
mäletan seda kohta), meenutasin häiri-
helt seda, mida kuulsin. See mõtlesin, et
sellis loos panti nõrkõimas jumal sepi-
sema saraaselt vihakaetud rõõmest, kes
tappis oma poja, mitte suutsid elusmas
enda eest nähte mansta teisti. Ja nur-
võel ma elin neudunud, et rõõmest ... kes
teinud üi poodant üles, ma ei mõistund,
mille jaoks loitakse selliseid jutlusi.²
Edasi väidab Taine, et see mõk pole talle jä-

---

² Thomas Tūn, Hyöpaanve omunnen, lu. 278

he tulnud kangelasest väinusest, vaid see oli
talle tõsiselt arutlusena. Ta leidis vastuvõet-
selles, et "... juuval en liiga hea selle tavaliste
sepuude suhtes ja liiga võimas, et olla neile
vajalik." ³

Sellest läks mööda 5 aastakümnet, en-
ne kui Paine suutis tõsiselt kasutada kriitise-
riima traditsioonilist religiooni, et rejeunda-
da välja oma filosoofilise positsiooni selles
nõusimees. Oma arutlustes jõudis ta välja
deisani seisukohtadele.

Paine oli roppu oma die soolud süga-
vate sotsiaal-politiliste probleemidega ja tal
jõudis kunagi küllaldaselt aega leelda kaadu-
se ja filosoofiaga. Juba 1776.a. ühes oma kir-
jas Jehu Adamsile mainis ta, et tal en na-
vatsus kirjutada raamat Vanast testamen-
dist. Tol ajal alanud Põhja-Ameerika Se-
sismissõda tõukas aga Paine'i tähelepanu
ja jõi rõnvale. Seetõttu valmis tal filosoofi-

---

³ Thomas Paine, Избранное сочинения, lk. 278

line pamphlett "Mäistuse ajaku" alles 1796. a.

Inglismaa Ameerika kolooniatele elid
laialt levinud mitmesugused protestantlikud
sektid, mis elid omavahel vaenjalal, seivõid
spõims neist kuulutas oma tõeksidamisõi aine-
õigeks. Seega ei kujunenud religioossed orga-
nisatsioonid ühtselt kokku. Iseseisusõija
nälgus loimus veel omavahel mitmete us-
kude ja usulohude pooldajate seas jõi-
dude jagunemise. Ühe rühmuses valitses
pingeline usko, mis ulatus isegi fanatismi-
ni. usulise sallimatuse ja puritaanliku
kõlakuse poolt laialt levinud kreenide
tagantseisuse kätte all peitus sisuliselt
setriaalne võitlus, mis sepsinult oli whited
väikefarmerte ja tööliste vastu. Ameerika
revolutsioon nälgus ei kujunenud siiski
välja niisugust teravat võitlust vaimelise-
konnaga, mis see loimus Prantsuse revolüt-
siooni nälgus, vastupidis, Ameerika revolutsioo-
ni tähtsamad hõlavad koguni kuulutavad,
et just niisugune võitlus tõmbas rahvast liig-

sellist kõrvale võitluse peaesmärgist - sõltumatu
vabariigi moodustamisest.⁴ See seisukoht oli
nõu põhjendatud, sest peaesmärk - iseseisvuse
saavutamise oli sel ajal tõesti kõige tähtsam.

Võitlus riiki ja riikliku ideoloogia
vastu oli tingitud juba areneva ka-
pitalistliku ühiskonna enda vajadustest.
Kõige suurema kapitalismi arengus maail-
di mõõdapäisemate riikjal nõrgenda-
da riiki võime. See tendents, osutudes
ühel mõeldis revolutsiooni tähtsaimaks
üksandeks, avaldus revolutsiooni ajal tää-
nepoolneal erinevates maades erineval jöul.⁵

Vaatamata sellele, et usuprobleem Ameer-
ika revolutsioonis nii teravalt jäevanorda
ei tõusnud, kuid ka paljud selle revolutsiooni
juhtid ise antiklerikaalsed ja isegi
ateistid. Kõige eredamaks selle voolu
esindajaks oligi Thomas Paine. Ta ise kir-
jutab: „Võrski pärast seda, kui ma avalda-

---

⁴ А. М. Таргдер, Томас Пейн, lk. 108-109

⁵ Гумбер З. Формер, Орепр..., lk. 218

sta Ameerikas pamphlet "Terse meisters", meelit-
sta ma möödapääsmatelt föde sellist, et re-
volutsioonis järel valitsussüsteemis järgub revo-
lutsioon religioosus süsteemis. "Lahutamataks mi-
rime ja riigi os, kus tal ka keht poleks,
juudid, kristlased või hindlaste juures . . . ,
sõjal pool see ajani, kes pole muudatud
valitsussüsteemi, need riigimees ei suudeta
avalikult ja ausalt mõelda ette tõsta.
Kui seda aga tahakse, järgub revolutsioon
religioosus süsteemis." ⁶ Seega Paine arvab,
et pärast Iseseisvussõda jätkub revolutsiooni
püüdnema võitluse ühel riigis vastu.
Seega pole põhimõttelist vastuolu Paine'i
ja teiste mõtlejate vahel, kuna ta erine-
valt teistest pidas lihtsalt silmas ka
rangemaid eesmärgi.

Ameerika revolutsiooni ajal ja Prant-
suse revolutsiooni ajal nähtes Paine religioo-
si riigimeest harvem. Tema jaoks olid sel

---

⁶ Thomas Paine, *Hydrantika kommentaarid*, lk. 248

ajal tähtsamad sised probleemid. Aga siiski astus juba siis Tsaine oma sotsiaal-politiilistes loodes väga valitsevate religioossete vaadete ja kiriku vastu. Ta hülgas monarkhite pooldajate valelikud loovpildamised, nagu oleks kiriku jaotamine monarkhides ja alamates jumalast antud.⁷ Tühaksi Tsaine'i arvates astub väga monarhistlikku valitsemise vastu. Kui seda mõista kiiski, arvab Tsaine selle olevat võltsi.⁸ Tegemist on antud juhul siiski piibli meelvaldse tõlgendamisega, mis revolutsioonilise rahva heaks. Tegelikult on piibel alati igati kehtinud monarhistlikku valitsemisviisi.

Tsaine nägi sotsiaalset ametlikku kirikut ja riigikirikut vahel, kirjutas: „Tühane Teotuse võtmetega ühtsused riigis on võtmed, aga hämmastunud ja petetud rahvas jumaldas seda väga mõeldamatult.“⁹

Enalpsel vaatlusel võib jääda mulje,

---

⁷ Томас Тейлор, Удобрение сознания, lk. 26

⁸ Samas, lk. 29

⁹ Samas, lk. 206

et sel perioodis esineb Paine nii "Terve mäis-
sus", "Ameerika riigid", "Sünnipäevade" kui
ka teiste teoste kui kristlane.¹⁰ Seda kirjuf-
tatab alla ka A. O. Aldridge, öeldes, et kui
"kristluse ajastus" näitab Paine religiooni
kriitikat, lisades siin ka kristluse;
järel "kristluse ajastus" ta aga hülgab
kristluse olekut e. "looduse religiooni" ni-
mel.¹¹

See pole aga nii, sest Paine juua "Ameer-
ika riigid" nr. 7 kirjutas loomagi "mee
kõrge" mõtteidest ja mitte kristlusest, vaid
"inimkonna religiooni", i. t. religiooni,
mida arendatakse näinud inimkonna poolt.
Selline religioon sünnib Paine'i järgi in-
imkonna loomulikel õigustel.¹² Selline religioon
on Paine'i arvates vastuvõetav näinud in-
imkonnale, see on humanne religioon, mäis-
sus nekkuse kuulutaja, mis sünnib inimese
loomulikel õigustel. Seega tõuseb Paine

---

¹⁰ H. M. Folger, Thomas Paine, lk. 110

¹¹ A. O. Aldridge, Man of reason, lk. 229

¹² Thomas Paine, Uprightness community, lk. 116

„Tasuvõrgetes“ esile juba deistlike jumala
ideega, mitte enam kristlasena.

„Tõestuse ajastus“ Paine meenutab, et
ta paljude aastate jooksul püüdis publiktee-
rida oma mõtteid religioonist, aga märkles
hästi raskesti, mis sellega olid seotud, lün-
nas mõtte teostamiseks edasi oma elu lõpu-
perioodi.¹³ See aeg saabus Prantsuse revol-
utsiooni ajaks. Just sel perioodil hakkisid eriti
teravalt päevakorralle need küsimused ja
ilmaes teravalt Prantsuse vaimulikkonna
mõeldumise. Feodalismiga puresõnne
osutus siia võimatuks ilma niisuguse ideo-
loogilise ja majandusliku kindluse hävita-
miseta nagu seda oli katolilise kiriku.

Taljud prantsuse kodanlikud ideoloogid
juba enne revolutsiooni puhkesti kritiseeri-
nid valitsevat kirikut, kuid need püüdsid
seda vaid nohendada oma eesmärgidele.
Et revolutsiooni algperioodil 1791-1792, a.

---

¹³ Thomas Paine, Utopanne esimesena, lk. 246

esimes võimalikkond avalinult kui revolutsiooni vastane, siis laupesidki ka kalle osaks revolutsiooni hoolet. See ongi üheses prantses põhuses, millepa on selotatao nriinu- vastase liikumise suurem ulatus ja hoop Prantsusmaal võrreldes antud juhul näit- lens selle nriinuse teisejärgelisusega Põhja-Ameerika koloniatate teiseisvustojas, kus deklaririti elnõige tõlumatuse nõuet. Prantsus revolutsiooni kiudamisel teleb veel nmetada ka Prantsusmaal valitsemud teravaumad sotsiaalseid vahemoid ja blutuid nriinu varandusi. Teale selle tuleb rõhutada ka Prantsus revolutsiooni sügavust, võrreldes näites Ameerika rev- olutsiooniga.

Selles piigelis revolutsioonilise li- kumise eluomas publitseerimis Paine oma teose „hõistuse ajastu“. Samal ajal open Paine, kes võttis aktiivelt osa võitlusest tra- ditsioonilise religiooni vastu, teudis mit na- gu osa janküinegi seotras Robespierre'iga

hinnale selle pärast, et „üldises elaruumestikus, valitsuse vahelises süsteemis ja vahelises teoloogias me ei näotaks silmas võrdsest, sümboolsusest ja seda teoloogiat, mis on tõeline“.¹⁴

Tulib aga rõhutada, et eitar suhteline jaokõrvalde terrorisse lipsi Paine'i elukorra hoopis raskes. ja ta ei saanud enam kaasa edasi liikuda oma plaani kirjutada raamat mitmete religioosete vaa-dete kristlast. Nii alustas Paine oma seliteemalise pamfleti „Inimeste ajastu“ kirjutamist Luxembourgis vanglas, nähes, et antud olukorras ei lohi enam kaasa vaikselt.

1796. a. ilmus teine pamflett „Inimeste ajastu“. Juba selle esimesel lehelgedel ilmus Paine'i distlik maailmavaade. „Ainuke idee, mida inimene võib seostada jumala nimega, on altpööruse idee,

---

¹⁴ Панае Пейн, Утопическое сознание, с. 247

riikide asjade põhjus".¹⁵ Temaalt on ka ütleus, mis seeloomustab seda kui ühte äärmisest 18. sajandi deismis erandajat: „Ma ei usu religioosi, mis hunnistab juudi, rooma, kreeka, türgi, protestantlikku või mingit teist mulle teatud riiki. Inim raskel mõistus on missee riik. Tein rahvuslikud riiklikud asutused, olgu juudi, ristkuse või türgi, osutuvad mulle mitte rohkem vöö-
cais, kui võrd inimlikus leitudes, alles ette määratud selles, et hirmutada ja orjastada inimkonda, monopoliseerida võime ja sisetuleneid.“¹⁶ Nagu siit nähtub, ei ole ta ise ei hirmutada riiklike organi-
satsioonide tõelist olemust ning näidata ära nende peamisi eesmärke. Ta avaldas ameeriklastest niisugust mõtet esmasord-
selt, Et Franklin, Jefferson ja Rush, mitte üksi Ameerika deistidest peale Allen'i ei oleud kui riiklikud astuda välja religioosse-

---

¹⁵ Thomas Jefferson, *Hydrantoon kommentaarid*, lk. 265

¹⁶ Samas, lk. 247

te dogmade ja tõekspidamiste vastu nii, nagu seda kirj Taani.¹⁷

Thomas Paine'i maailmavaated on nahtlemata mõjutanud ka teema kreekerlits ravis. Selle kohta võib öelda Paine oma "Inglise ajakirja" esimesel, et kreekerid on enneaegsed kui kristlased. Samuti arvab ta, et kreekerid mitte ei usu Jeesus Kristusesse ja nimetavad Tühanis- ja suruud täheks.¹⁸ Deistide ja kreekerite vahelise vaadete lahkumiseks on aga ilmselt ja nad isegi on teine-kisele vastandlikud. Inglise õpetus lähtub küll usust jumalasse, aga kui kreekerid tunnevad jumalat siidamega, siis deistide juures toimub see mäis- luse aliga. Kreekerid peavad usku usugi- kesse müstilisest ilmutusest "süüriens valguses, mis nägib Kristuse ülbusest inimuses, sellest, et "tõde asub inimese südä- mes".¹⁹

---

¹⁷ H. M. Tolstoj, Сводное слово..., lk. 148

¹⁸ Thomas Пейн, Эзотерические сочинения, lk. 373

¹⁹ H. M. Толстой, Thomas Пейн, lk. 114

deistid aga õpetavad, et jumal on ainult inimesele looduses ja teda luuakse inimese mõistusega, mida deistid identifitseerivad „loomulike võimetega“. Paine'i deistlikes vaadetes on tähtsaim punkt inimesel tema „loomulikus seisundis“, aga just see „loomuline seisund“ oli vastuvõtmatu nooeruliste müstifitseerimisele. Needel vastupidistel seisukohtadel seisid ühel pool deist Paine ja teiselt poolt nooerulise õpetuse apostlid esitas Fox'iga.²⁰

Oma õpetuses läks Paine meeldejärgemini kaugemale nooerulise dogmaatikast. Ta väidab ka see, et on deismi pooldaja ja propagandist. Ta ütleb, et ainuke religioon, mis pole elund võlfa mõeldud ja mille jumalik päritolu on nähtav, on puhas ja lihtne deism. Paine arvates ta elus jäänud elu eesmärgid ja loodetavasti jääb viimases, misesse inimese elus.²¹

---

²⁰ H. H. Tawerder, Томас Пейн, lk. 115

²¹ Томас Пейн, Убранное сочинения, lk. 376

televõrgustest valpustajatest materialismile kõige lähemal.²³ Paine'ile on maailma olemine teguresti eksistentsiaalselt originaal, mida võib läbi lugeda teaduse. Teda ei ole võimalik võtta, asendada, ära näha, muuta või hävitada.²⁴ Maailmas eksistentsiaalsel oma rangelt seaduspäraseks ja see ei sõltu inimusest ja tema seadusest. Paine ütles, et me kas magame või oleme ärvel, võime universumi mehhanismi liigub.²⁵

Olles ka järgemööda metafüüsiline materialismi portreoni esindaja oli Paine sellega kindel materiaalse maailma objektivaalses reaalsuses ja selles valitsevas füüsilises seaduses, samal ajal mitte esindades mingit tundeid. Nii astub ta lihtsalt välja nähtavate "saladused" ja "tule" vastu. Paine märgib, et esinev füüsiline seadus on vana mõistest, teine maha suruda teadust. "Elevant, kuigi ta on mõõdukalt suurem, pole

---

²³ B. B. Воронов, Суровое время ... , lk. 19

²⁴ Политик, Историческое сочинение, lk. 265

²⁵ Paine, lk. 254

suurem suu, kui metspuu, mägi pole suurem
suu kui aatom" ²⁶ Samal ajal jääb Paine
aga inxapi deistlikule postivõule nähes
rõõges jumaliku altpõhjust. Seega seloouus-
tab tema maailmavaadet selles osas dia-
metraalses vastukolulises - ühest poolt materia-
listlik ja teiselt poolt idealistlik tendents.
Paine'i filosoofilistele vaadetele on üldse oma-
ne mehhanitsinus ja metafüüsika, jumala-
kui altpõhjuste tunnustamine ning nõrgema
mõistese eksistentsi tunnustamine, mille
olemasoleku peab selgitama maailmapildi
harmooniat ja mõistespärasust. ²⁷

Dina "mõistuse ajastus" arvab Paine, et
ei ole sellesse, et looduses ei ole iseenesest, võib
inimesed arvamuseni "igavesti eksistentsi vast
altpõhjustest, ... mille jaoks eksistentsiavad näin
asjad. Ja seda altpõhjust nimetab väikseme
jumalaks." ²⁸ Paine'i arutluses väljenduvad
aga mõistused kahtlused, mis teevad tema

---

²⁶ Thomas Paine, *Hydrantne kommentaar*, lk. 288

²⁷ B. B. Boronov, *Mировоззрение...*, lk. 20

²⁸ Thomas Paine, *Hydrantne kommentaar*, lk. 266

foenspidamised väheusestavais. " Kõttesaama-
le ja raske on inimisel mõista, mis on nei-
supäine algpõhjus - ta usub sellesse, sest mitte
uskuda sellesse on nümmekordiselt raske.
Kõttedamastult raske on uskuda, et mees
ei oma lõppe, aga valgi raske on uskuda
da tema lõplikkusse. Inimsele näib üle
jõu arm saada aja igavesest mülust, aga
vel võimatu on ette kujutada aega,
mis ei ole aega.²⁹ Sina on jälle vastule,
sest mitte uskuda algpõhjust - jumalat,
on nümmekordiselt raske mis uskuda se-
mass. Aga usk algpõhjuste püüdesse
pole ju midagi muud kui atism.³⁰ Tõuke
se usub materiaalse maailma lõpmatusse
"lõppe ei ole", ütleb ta.³¹

Tõuke'i materiaalsus foenspidamised maailma loomist on seenuatud sub-
jektivse idealismi vastel. Tema arvates üi
nagu maailma ise, mis ka tema elituse

---

²⁹ Thomas Stein, Hydrantide kommentaarid, lk. 265

³⁰ H. M. Tauvõder, Thomas Stein, lk. 125-126

³¹ Thomas Stein, Hydrantide kommentaarid, lk. 280

printsiibid pole loodud inimese poolt. Inimene võib ainult avada, mitte aga luua või muuta teguresi ja muutmataid printsiipe, mille üle valitseb universeer.³²

Liha ja hinge süsimuse lähendamisel võlgub Paine kriitilisele supermaterialismile ja idealismile vahel. Ta lähtub siiski juures materiaalse primaarsusest ja avaldab oma veendumust selles, et mõte sisetatakse materiaalse alpe poolt. „Kes võib öelda, millises peene materiat peenes supermises loodetakse mõte selles, misda meie nimetame mõistuses?“³³ Paine lähendab faktiivset õigesti süsimuse kadumise ja objektiivse reaalsuse vahelkorrast. Ta väidab, et sümmetrisus on võimas, ilma milleta poleks võimalik elu ja inimeste tegevus. Sellise mõistuse esotaktuse rõhutamise on iseloomulik üldse valgustuseajastee mõtlejatele. Oma

---

³² Thomas Paine, *Hydropanneer eommesuur*, lk. 269

³³ Paine, lk. 367

hinnataseeritas tähtsaks Taine materialisti-
kust sensualismist ja kritiseerib bioloogii-
de skolaatilist meetodit, misd samal
ajal kestab niuui rationalistlikust see-
mast, andes esmoka intuitsiivsele mõiste-
sele (Spinoza vaimus).³⁴ Ta tahab juba
sama töö paanijaga rõhutada sellel mõis-
luse suurt osatähtsust ja sama bioloogiline
kos keab tal tegelikult eesmärgi laulda
kõnui inim mõistusele. Taine on sügavalt
veendunud selles, et inimene on kohusta-
tud maailma luua, astudes sepa
välja agnostitsmi vastu.³⁵

Taine'i maailmavaadet iseloomustab
ka tema suhtumine ühisse elusse suurema
osa religiooside dogmasse - hingeseisunduse
sellesse. Tema deism väljendub siin usues
pärast surma loomuvasse nohtusse. Selles
kõnimees la aga ei läinud naupemalle
mis aiault püstitas sellise hüpoteesi, samal

---

³⁴ B. B. Воронов, Импрессионизм . . . , lk. 20

³⁵ H. M. Толстой, Точка зрения, lk. 121

ajal kui paljud teised nõudlikud filosoofid Blay, Robertson, Pirson ja teised sellest veendumist näidavad. Paine isegi fantastiliselt pöördus ära uuest hingede surematusest.³⁶ Siin ilmubki isegi teatud vastetu Paine'i vaadetes hingesurematuse probleemid, sest usudes haavatavusele või võimalikkusse, ta märgib samal ajal: „Ma ... loodan tundes maapealsele elule järele“³⁷ Arendades edasi hingesurematuse ideed jõuab Paine järele, et „... eksistentsi teadmine on aines noostolastamata teele, mis me oma tulevases elus ja selle teadmise pidamis on surematuse. Eksistentsi teadmine või teadmine, et me eksistime, pole lihtsasti nõudatav ühele ja samale võimule või ühele ja samale materiale isegi selles elus.“³⁸ Edasi märgib Paine, et mõte võib saada surematuse, esitades ainult inimesele omaenda võimeid.³⁹

³⁶ B. B. Борнов, Историческое... lk. 20-21

³⁷ Thomas Paine, Экономическое..., lk. 247

³⁸ Samas, lk. 367

³⁹ Samas

Süga lähtub Paine materialistlikust seisukohest, et peale eraldi hinge, pöördudes järjekorras ära usust hingede surematuse, neid ülistab surimõistest, rõhutades, et see on surematus. Tema uus surimõiste surematuse su Paine'ile seotud usuga humanism, mis oma olemuselt tagab inimisuse sotsiaalse surematuse. See vendumus on seotud tema deismi materialistliku tendentsiga.

Nii jõuab Paine surematuse probleemile lahendamisel väga surimõiste ja inimisuse sotsiaalse surematuse juurde.

Tervat nimelised lub Paine piibli tõdede kohta. Seda on leidnud juba mõõdukas rajasid mõtlejad. Enasti tervalt astusid Pühaksija vastu väga Prantsuse materialistid ning Hobbes ja Spinoza.

"Inimise ajastuga" arendati seda nimelised edasi. Paine astus Pühaksija vastu väga nii kartumatult ja vandumult nagu seni-

ni veel mitte keegi Ameerika mõtlejast
ei Franklin ega Jefferson ja paljud tei-
sed ei oleud astunud.

Põhiseks meetodiks püüdi kriitikas
on selles lühivõtte vastuväändumete esiletoo-
mine. Paine ütleb, et valedes sekkumises
räägib alati hästi iseenda vastu.⁴⁰ Nasta-
valt oma detstlikule naadetele alustab Paine
ne püüdi kriitikat selle näitamisega, et see
ei osutu „jumala sõnaks“. Ilmus - see on
millelegi teatavaks tegevuse, mille nägus,
millest on ilmus, me varem ei teadnud.
Sest kui ma tein misagruppuse asja või
nägin, misdas ta tehti, pole mulle tarvis
ilmustest, mis nägusid mulle sellest, et ma
teida tein või nägin, mis nägus teida pole
tarvis na sellest, et ma võin teinast rää-
kida või kirjutada. Ilmus seetõttu ei
saa olla lisatud millelegi teinule maad,
mille pealt nägusid oli teinene see. Tähe-

---

⁴⁰ Thomas Paine, *Hydroponne* vms, le. 311

dad, nein piibli ajaloolised ja jutekstavaad
osad, mis peaaegu täielikult selle hõlma-
vad, ei sobi sõna „ilumatus“ alla, sest see
ei osutu na jumala sõnaks.“⁴¹ Paine'i
ülesandeks on siin näidata, et kuna pi-
ibel on kirjutatud inimete poolt on tema
pühadus välgumööldis, sest piibli osad on
kirjutatud mitte neil aegadel, millesse
need võib võimalikult ja mitte nende ih-
kute poolt, mida inim loeb autoriks.

Paine püüab tõestada no side, et nende
raamatute see vastunäandus, keegi väl-
jendades mõnikord reaalseid või võimal-
like ajaloolisi sündmusi, on üldiselt vas-
tunäin meitsusele, loomuvastane ja välgu-
mööldus.⁴²

Ilustavaad on Paine'i arutlused piib-
li tekstist, mis räägivad Inossese surmast,
need meenutavad Hobbes'i ja Spinoza krii-
tikat. Spinoza kirjeldab, et teusstus sellest

---

⁴¹ Thomas Paine, Hyppanone eomtamia, lk. 255

⁴² H. M. Tarepderi, Thomas Paine, lk. 137

surmast ei suuda loomulikult anda Mooses
iseenda kohta ja teine, kes vahetult jälgis
seda, vaid keegi, kes elas palju sajandeid
tagasi ja seda seepärast, et ajaloolane
räägib möödunud aegadeist, nimelt: „Ei ex-
sistenda unagi prohvet“ ja harrast
te räägib, et mitte keegi ei tea seda selle
päevani.⁴³ Paine on üldiselt samal arva-
misel Moosesi kohta ja esitab mitmeid
argumente võimaluse kohta leida Moosesi
kand.⁴⁴ Paine jagab Spinoza mõtet, et
Moosesi viis raamatid pole kirjutatud mit-
te Moosesi poolt, vaid kellegi teise poolt,
kes elas palju sajandeid pärast seda.⁴⁵

Paine kritiseerib teravalt mõni piibli
osi ja lõpetab oma analüüsi järgmiselt: „Ja
nii ma läbisin kogu piibli nagu sinine
lähel kiviga läbi metsa, raides puud. Vaat,
süü nad lamavad...“⁴⁶ Piibli moraal
näib nägi Paine aga esikülalt tõusetuse

---

⁴³ Fr. Cunniffe, *Израильские пророки*, т. 5, 1957, л. 130

⁴⁴ Thomas Steyn, *Израильские сочинения*, л. 303-304

⁴⁵ Там же, л. 307

⁴⁶ Там же, л. 347

ja inimkonna kannatuste põhjust ainult
„Tühaksjaks”. Taine ei suutnud seepärast ava-
da religiooni meenemise tegeliku põhjust,
näidata tema geneoloogilisi ja klassifika-
tiivseid, misjärele oli selge üldiselt religiooni
sotsiaalne era joodatühiskonnas.⁴⁷

Tõhimeetodilis Taine'ile religiooni krii-
tikas on selle rationalistlik analüüs, testid
erile need seerakohad ja piibli dogmatid,
mis on mõistuse vastased. Ta väitab reli-
giossete dogmade absurdusest, religiooni
võimulikkusest mõistusele ja teadusele.

Analüüsides Taine'i klassifitseerimist se-
ma religioonivastases võitluses võib väes-
da V. V. Voronovi seerakohaga, et Taine
esindas väimeetodilise - demonoloogilise
riigimõeldi.⁴⁸

---

⁴⁷ B. B. Воронov, Мироззрение... lk. 21

⁴⁸ Samas, lk. 23

Lõppsona

Thomas Paine oli üks 18. sajandi "pool-
le silmapaistvamaid revolutsioonilisi demokraate.
Ta oli vaba rahalikust patriotsusest
ja kitsast rahvetslikust huvidest ning võit-
les roppu inimkonna nimel kuu egiuste eest.

Paine'i vaated olid suunatud feda-
lismis ja fedaalse riigihalduse vastu
ning raudselt lõpuks demokraatlikule re-
volutsioonile. Talle on seadnud:

1) tema revolutsioonilistest vaimust läbi-
sambunud poliitilised ja õiguslikud vaa-
ted, mis tekkisid inimkonna vabastamise
sõda fedaalse despotismi ahelast;

2) ta ühendas oma poliitilise filosoofia
praktilise tegevusega, mis oli suunatud vana-
de institutsioonide hävitamisele;

3) seda võib nimetada internationalis-
tiks selles mõttes, et ta ei püüdnud revo-

lühivõimelise tegevusega ainult ühel maal, vaid
pidas võitlust maailmal, kus rahvas tõusis üles
oma võimude vastu.¹

Taine lootas kriitiliselt läbi oma el-
näidete ja kaasaegsete vaated, võttes arvesse sel-
le, mis oli noorimale tema vändumusest
ja kehtis nõrvalt vastunäiva. Teda ei saa
aga süüsi lugeda mingi suure poliitika-
tegelase järelkäijaks, vaid ta suudab kind-
la naha poliitilise mõtte ajaloos, osutades
originaalset poliitilist mõtet. Taine'i
võib nimetada revolutsioonilise maailma
peegliks. Ta osutab oma sügavdi lapses ja
seda seetõttu, et tema vaated ei saa eral-
dada ajastu intellektuaalset elust. Taine'i
vaated ei saa aga hinnata ka ainult
kui epohhi vastunäija. Tal oli oma põlvkonna
mõistus ja ta oskas maailma vaadelda
ainult oma silmade läbi.²

Kasvatades palju ära praeguse mõtle-

---

¹ Fr. E. Троцкий, Полемические..., lk. 3

² B. N. Тарский, Основное учение..., lk. 420

foolest jäi Paine praktilises tähelemises poliit-
sinale alati kriitilises rõplases. Ja küllalt
alust lugeda Paine'i anglo-saansi ühens
näige silmapaistvamaas publitsistiks ja
ühens tema suurimaks mõtlejaks.

Ajal, mil ta oli juba laps, luges ja
nimetas ta end ameeriklaseks, need emeti
vihakid seda näige enam just Ameerikas.
Lõpuks muutus ta's kriitiks, inimkonna
võer ja maailma kodanik ameeriklaste
silmis "jurnalistiks" Thomas Paine'iks."³

Paine on oma valitud teostes käsitletud
väga erinevatel küsimustel, mis puudutavad riigi
ja ühiskonna, revolutsiooni, sõja ja rahu ja
teisi sotsiaalseid, poliitilisi ja majanduslikke
probleeme ning probleeme, mis valgestavad
valitseva religiooni ja kiriku küsimust. Tema
kolm esimest teost valitud teostes "Terve mõis-
lus", "Inimõigused" ja "Agraarkorraldus" on
signifitseeritud erinevatel perioodidel. Esimene

---

³ B. N. Траппунин, Очерки истории литературы..., lk. 420

neist on kirjeldatud Ameerika koloniate teise-
seisustaja ajal, Teine - Prantsuse revolutsioo-
ni perioodil, kolmas kodanlike ühiskon-
na stabiliseerumise ajaks Prantsusmaal
järgast revolutsiooni. Taine'i neljas suurem
töö "Inimese ajastu", milles autor kritisee-
rib valitsevat religiooni ja religioosset tõeks-
pidamist, on kantud deistlikust suunist-
lusest. Selles jääb Taine innaks lõpuks deis-
tiks, vaatamata oma antiklerikalismile.

Kui nagu kirjeldas 18. sajandi valgustaja-
jatel, elab ka Taine'il sama kirjandusliku
ja poliitilise tervise ajal tähelepanu kes-
punktis ühiskonna ja riigi probleemid. See
aga ei tähenda nagu alles kirjutatud probleemid
olnud sama jaoks kirjanduslikud. Taine'il
need lihtsalt tulenesid kõrge määramatusest,
alles süguri veel mitte muutunud kirjandus-
listest.

Tema õpetus riigist ja ühiskonnast, võt-
tes aluses progressiivsed "loomulike õi-
guse" ja "ühiskondliku kokkuleppe" teo-

riad, eli rahva õiguse põhjendamisens muu-
ta rahvaarvaulikke režiime ja nejuanda-
da valitsus, mis vastas meile esuäärni-
dile ja vafadustele.

Süüsi võib öelda, et kuigi Taine'i sot-
siaal-politilised vaated kandtid sugevat
idealistlikke pitsurit, stendardid uad oma
afastel progressiivset osa.

Ta mõttes ja hgeusis meil väike-
kodanlik demokraat. Tema tümber sei-
nd latad rahvahulgad, kellele ta apelluik.
Taine eu mõjutanud demokraatlikke mõtte
arengut Inglismaal ja USA-s.

Tavalalt eu Taine'i tebeomeestanud
Ameerika publitsist James Allen: "Ta stendas
publikat osa Ameerika ja Prantsuse revolutsioo-
nis, innustas demokraatlikke liikumist
Inglismaal ja andis oma teostega pausse
nõigi epshide kodanlike revolutsioonde ar-
jusse. Ta oli haruldasesis fuomeeris - ko-
danlike-demokraatlikusis internationalistis,
rahva sümeses mitte mingil ühel maal,

void nõrkides maades, kus rahvas peab võit-
lust oma vaenlastega.⁴

Õelduselt võib aga öelda, et ka Paine kuul-
leb nende 18. sajandi mõtlejate hulka, mille
kohta Fr. Engels on öelnud järgnevalt: „18. sa-
jandi suurad mõtlejad ei suutnud, nagu
nõrk nende eelnäijadki teotada järe, neis
meie seadis nende oma ajast.“⁵

Thomas Paine väärib tõepoolest koh-
ta 18. sajandi suurte mõtlejate seas.

---

⁴ Thomas Paine, Selections from his writings with an
introduction by James S. Allen, New York,
1937, p. 7 = N. E. Tõnno, Tõnno...
lk. 3 järgi

⁵ F. Engels, „Anti-Dühring“, Tallinn 1954, lk. 16

Резюме

Томас Пейн был представителем радикального направления в англосаксонских взглядах буржуазной философии 18 века. Он известен ещё и как англо-американский революционер, демократ, активный участник Французской буржуазной революции и борца за независимость Северной Америки.

целью данной дипломной работы является раскрытие взглядов Томаса Пейна на важнейшие события эпохи, которая требовала великих мыслителей и была богата поворотными событиями. В работе рассматривается влияние этих событий на его мировоззрение, а также на формирование его принципов. Автор стремится показать его самостоятельность в числе других мыслителей, которых ^{можно} считать новаторами проблемы 18 века.

Выводы и прогностические возможности и слабые стороны в мировоззрении Тейна для этой эпохи, автор дипломной работы порхорей к нему как к одному из великих гуманистов эпохи, к человеку, занятому пересованному во всех проблемах и событиях, развивающихся в этой или другой стране. Давая оценку деятельности Тейна, нельзя относиться к нему только как к представителю политической и философской мысли, но и как к человеку практической деятельности за освобождение человечества. В своей работе автор подчеркивает, что Тейн — демократ и гуманист, занятый проблемами в общечеловеческих проблемах, в то же время действовал в целях превращения их в жизнь.

В качестве источников данной работы служат собранные сочинения Тейна на русском языке.

Работу целотняло то обстоятельством, что до сих пор нет марксистской трактовки взглядов Томаса Гейна. Жизнь и деятельность его вообще мало исследована. Есть некоторые работы, которые освещают в какой-то мере жизнь и деятельность этого мыслителя, но не дают глубокого обоснования взглядов Гейна.

В I главе рассматривается жизненная путь Гейна и ее влияния, которое оказывалось на формирование его мировоззрения.

В следующей главе анализируются взгляды Гейна на проблемы, связанные с войной Северо-Американских колоний за независимость. В ней описывается гуманистические и свободомыслие мысли Гейна.

III глава посвящается проблемам общества, государства и человеческого прав. В IV главе рассматривается энциклопедическое отношение Гейна к государству.

нощей церкви и к религии. Он является
представителем американских и
демократических взглядов.

Тейл, апеллируя на мелкобур-
жуазные круги и стараясь своими
кампаниями найти поддержку со
стороны народных масс, представляется
автору дипломатической работой деятелем
радикального крыла буржуазной оппози-
ции и носителем антиреволюционных
взглядов. В его учении есть ряд про-
грессивных моментов, которые поразительно
его выше некоторых других знамени-
тых мыслителей. Но все-таки в его
взглядах отражается ограниченность,
характерная для его времени.

Kasvatatud kirjandus

I. Marxismi-leninismi klassikud

1. Marx, K. Kapital I kd., Tallinn 1953
2. Engels, Fr. Anti-Dühring, Tallinn 1954
3. Женеве, Ф. Раздумие о значении
его учения и науке -
Н. Маркс и Ф. Женеве, Соци-
ализм м. 19, Москва 1961.
лв. 185 - 230
4. Ленин, В. И. Ким Америка töölistele -
- Teosed 28. kd., Tallinn
1955, лв. 44-57
5. Ленин, В. И. Süllist järgmist me loo-
bune - Teosed 2. kd.,
Tallinn 1949, лв. 439-480

II. Allikas

6. Тейн, Томас Удранови комитетид,
Москва 1959

III. Эриалане нигандус

7. Aldridge, A.O. Man of reason. The life of Thomas Paine. Philadelphia and New York, 1959
8. Аммерер, Т. Мемуары американского героя. Американская революция 1763-1783. Москва 1962
9. Баенрофт, J. Geschichte der Vereinigten Staaten von Nordamerika von der Entdeckung des amerikanischen Kontinents an bis auf die neueste Zeit, Bd. 8, Leipzig 1864
10. Траекин, М.П. Философия американского провозвестия, Москва 1955
11. Траекин, М.П. - Томас Пейн. Управленческое сочинение, Москва 1959, кн. 5-21
12. Бернал, J. Teadus i'vitskonna g'oloes, Tallinn 1962
13. Доберин, Я.М. Социально-политические учения нового времени, т. I, Москва 1958
14. Тольдорф, Я.М. Свободомыслие и атеизм в США (XVIII-XIX вв.), М.-Л. 1965
15. Тольдорф, Я.М. Томас Пейн, Москва 1969
16. Троцкий, Л.С. Политические и правовые взгляды Пейна, Москва 1960

17. Босмер, Ч. Очерк политической мемории Америки, Москва 1955
18. Митчелл, П.Т. Мемория великой американской демократии, ЕПД., 1906
19. Митчелл, П.Т. Великий раскол англо-американской расы, ЕПД., 1901
20. Тарринтон, В.Л. Основные черты американской модели, т. I., Москва 1962
21. Стекоза, Т. Избранные произведения в двух томах, т. II., Москва 1957
22. Воронов, В.В. Мироззрение Томаса Пейна (социологические, социально-политические и орисософские взгляды), Автореферат, Л., 1961
23. Воронов, В.В. Прогрессивные тенденции социологических воззрений Томаса Пейна - "Философские науки" 1959, № 3, с. 172-182

Sisukord

Sissejuhatus	2
<u>I.</u> Elulugu	12
<u>II.</u> Thomas Paine ja Suurise mõlome made reisisuustoda Tõhja-Ameer- ikas	41
<u>III.</u> Thomas Paine'i vaated inime- õigustele, riigile ja ühiskonna- korraldusele	76
<u>IV.</u> Thomas Paine religioosist	110
Lõpp sõna	136
Resümee	142
Kasutatud kirjandus	146